

3-мавзу: Молиявий сиёсат

Режа:

1. Молиявий сиёсатнинг мазмуни ва тамойиллари

2. Молиявий сиёсатнинг таркибий қисмлари (йўналишлари)

3. Ҳозирги босқичдаги молия сиёсати ва унинг ўзига хос хусусиятлари

1. Молиявий сиёсатнинг мазмуни ва тамойиллари

Молиявий бошқарувнинг барча тизими давлатнинг молиявий сиёсатига асосланади. Шунинг учун ҳам молиявий сиёсат молиявий бошқарув тизимида энг асосий элемент ҳисобланади. Молиявий сиёсат давлатнинг молиявий муносабатлар соҳасидаги мустақил фаолиятдир. Бу фаолият давлатнинг у ёки бу иқтисодий ва социал ривожланиш дастурини амалга ошириш учун тегишли молиявий ресурслар билан таъминлашга қаратилган.

Социал ривожланиш дейилганда фақатгина маориф, маданият, соғлиқни сақлаш ва бошқа социал эҳтиёжларнинг ривожланиши тушунилибгина қолмасдан жамиятнинг социал тузилмаси ҳам тушунилади. Шунинг учун ҳам молиявий сиёсатни фақат иқтисодий сиёсатга боғлаб қўйиш мақсадга мувофиқ эмас.

Сиёсат давлат фаолиятининг барча йўналишларини қамраб олади. Сиёсий таъсир объекти ҳисобланган ижтимоий муносабатлар соҳаларига боғлиқ равишда иқтисодий ёки социал, маданий ёки техникавий, бюджет ёки кредит, ички ёки ташқи сиёсат тўғрисида гапирилади.

Молиявий сиёсат ўз-ўзини босиб турувчи мустақил аҳамиятга эга бўлиб, бир вақтнинг ўзида ижтимоий фаолиятнинг ҳар қандай соҳасида давлат сиёсатини амалга оширишнинг муҳим воситаси ҳисобланади. Бу ерда унинг иқтисодиёт, социал соҳа, ҳарбий ислоҳотлар ёки халқаро муносабатлар бўлиши принципиал аҳамиятга эга эмас.

Сиёсат, сиёсий таъсир ва сиёсий раҳбарлик қуйидаги уч элементлардан таркиб топади:

- бош мақсадни аниқлаш ва қўйиш ҳамда жамият ҳаётининг маълум бир даврига хос қўйилган мақсадларга эришиш учун ечилиши зарур бўлган истиқболдаги ва яқин кунлардаги вазифаларни конкретлаштириш;

- ёрдамида қўйилган мақсадларга қисқа муддатларда эришиладиган, яқин кунлардаги ва истиқболдаги вазифалар эса оқилона тартибда ҳал қилинадиган муносабатларнинг методлари, воситалари ва конкрет шаклларини ишлаб чиқиш;

- қўйилган вазифаларни ечишга қодир бўлган кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйиш, уларнинг бажарилишини ташкил қилиш.

Демак, такрор ишлаб чиқаришнинг алоҳида эҳтиёжларини қондириш ва узлуксиз такрор ишлаб чиқариш жараёнини молиявий ресурслар билан таъминлаш учун ижтимоий бойликни шакллантириш, тақсимлаш ва қайта

тақсимлаш жараёнларига йўналтириладиган мақсад ва вазифаларнинг ечилишини аниқлашга молиявий сиёсат дейилади.

Молиявий сиёсатга қуйидагича бошқа таъриф ҳам бериш мумкин: молиядан фойдаланишнинг методлари, уни ташкил қилишнинг амалий шакллари ва методологик принципларининг мажмуига (йиғиндисига) молиявий сиёсат дейилади.

Айрим ҳолларда молиявий сиёсат давлатнинг ўз функцияларини бажариши учун молиявий муносабатлардан фойдаланиш билан боғлиқ бўлган давлат органларининг маълум бир фаолияти сифатида талқин қилинади. Бундай талқин ўзида бир неча хавфни мужассам этади. Бунинг боиси шундаки, миллий хўжалик тараққиётида давлатнинг роли тўғрисидаги жамиятда ҳукмрон бўлган тасаввурларга мувофиқ равишда давлатнинг вазифалари ва функциялари ҳам ўзгаради, трансформацияланади. Масалан, мамлакат иқтисодиётига давлатнинг аралашуви, аҳоли турмуш даражаси социал-иқтисодий шароитларини тенглаштириш ва шунга ўхшаш давлатнинг функциялари ва вазифаларини аниқлайдиган бошқа бир қанча масалалар ҳамон мунозаралигича қолмоқда. Бунинг устига, молиявий сиёсатдан фақат давлатнинг функцияларини бажариш воситаси (инструменти) сифатида фойдаланиш давлат ҳокимият органлари, маҳаллий ўз-ўзини бошқариш органлари билан молия тизимининг бошқа субъектлари, яъни айнан мамлакатнинг аҳолиси ва хўжалик юритувчи субъектлари манфаатлари ўртасида қарама-қаршиликларни келтириб чиқади.

Масалан, кўплаб мутахассислар, шу жумладан, давлат ҳокимият органларининг вакиллари томонидан амалдаги солиқ механизмнинг носамарали эканлиги, бизнеснинг айрим соҳалари учун эса унинг оқибати жуда ёмон натижаларга олиб келиши мумкинлиги илмий ва амалий жиҳатдан асосланса-ю, молиявий сиёсат узоқ вақт давомида ўзгармасдан қолаверса, амалга ошириладиган солиқ ислохотлари унинг моҳиятини ўзгартирмаса, бундай ҳолда давлатнинг молиявий сисати давлат ҳокимиятининг тегишли органлари томонидан фаол равишда ҳаётга тадбиқ этилаётган алоҳида шахслар гуруҳининг молиявий сиёсатига айланади, қолади.

Юқорида баён қилинганлардан қуйидаги уч мантиқий хулоса келиб чиқади:

- биринчидан, молиявий сиёсат фақат ўз манфаатларини кўзда тутадиган ҳокимият органларининг у ёки бу мақсадларга эришишининг инструменти эмас, балки жамиятнинг социал-иқтисодий вазифаларини ечиш воситаси бўлиши керак;

- иккинчидан, давлатнинг молиявий сиёсати фақат давлат ҳокимият органларининг эмас, балки молия тизими барча субъектларининг манфаатларини ҳисобга олиши лозим;

- учинчидан, давлат молиявий сиёсати ва давлат ҳокимият органларининг молиявий сиёсатини фарқлаш зарур.

Шундай қилиб, давлат молиявий сиёсатини мамлакат молия тизимининг барча бўғинларида молиявий ресурсларнинг ўсишини баланслаштирилган (мутаносиблаштирилган) ҳолда таъминлаш бўйича давлат социал-иқтисодий

сиёсатининг бир қисми сифатида қараш керак. Хорижий тажрибаларнинг кўрсатишича, молиявий ресурсларнинг баланслаштирилган (мутаносиблаштирилган) ҳолда ўсишининг зарурлигини инкор этиш мамлакат молия тизимининг ўзини деградациялашувига, иқтисодиётнинг емирилиши ва вайрон бўлишига олиб келади.

Молиявий сиёсатнинг ўзига хос бўлган энг асосий хусусияти шундан иборатки, бу сиёсат мамлакат ишлаб чиқарувчи кучларининг ривожланишига ва иқтисодий муваффақиятларга узлуксиз равишда таъсир кўрсатиб туришга йўналтирилган бўлиши керак. Бундай сиёсат аҳолининг турмуш фаровонлиги таъминлаб ва давлат даромадларининг манбаини кўпайтириб, молиявий хўжаликка нисбатан энг юқори натижаларни бериши мумкин. Молиявий сиёсатнинг ана шунга йўналтирилганлиги орқали унинг қуйидаги энг асосий мақсадини аниқлаш мумкин: жамиятнинг социал-иқтисодий тараққиёти, аҳоли турмушининг даражаси ва сифатини ошириш учун молиявий шароитларни яратиш молиявий сиёсатнинг энг асосий мақсадидир.

Агар гап корхоналарнинг молиявий сиёсати хусусида кетадиган бўлса, бу нарса корхона молиявий менежерларининг бизнесни юритиш мақсадларига эришиш борасидаги мақсадга йўналтирилган фаолиятини англатади. Корхона молиявий сиёсатининг мақсади қуйидагилардан иборат бўлиши мумкин:

- рақобат кураши шароитида корхонанинг соғлом ҳаёт кечиришига (фаолият кўрсатишига) эришиш;
- йирик молиявий муваффақиятсизликлардан ва банкротга (касодга) учрашдан қочиб кутилиш;
- рақобатчилар билан курашда етакчиликка (лидер бўлишга) эришиш;
- корхонанинг бозор қийматини максималлаштириш;
- корхона иқтисодий салоҳиятининг ўсиш суръатларини барқарор ўстириш;
- ишлаб чиқариш ва реализация ҳажмини ошириш;
- фойдани максималлаштириш;
- харажатларни минималлаштириш;
- рентабелли фаолиятни таъминлаш
- ва бошқалар.

Корхона молиявий сиёсатининг у ёки бу мақсадларидаги устуворлик, энг аввало, бизнесни юритишнинг мақсадларига мувофиқ равишда аниқланади. Қўйилган мақсадларга эришиш учун тегишли молиявий механизмдан фойдаланилади.

Молиявий сиёсат молиянинг ўзида (бошқарув объектларида) бевосита мужассам бўлган бошқарувнинг салоҳиятли имкониятларини, ишнинг конкрет методлари, молия тизимининг (бошқарув субъектлари) органларини ташкил қилиш билан ягона жойга боғлашга имкон беради. Дунёнинг барча мамлакатларида молиявий сиёсат молия тизими орқали амалга оширилиб, унинг фаолияти қуйидаги принциплар асосида қурилади:

- молия тизими бўғинларининг ўзига хос бўлган хусусиятларини инобатга олиб молиявий бошқарувни амалга ошириш;

- барча молиявий муассасалар функцияларининг умумийлиги;
- барча куйи бошқарув органларининг фаол иштирокида марказдан умумий бошқариш.

Молиявий сиёсатни амалга оширишнинг (ўтказишнинг, ҳаётга татбиқ этишнинг) асосий методологик принциплари куйидагилардан иборат:

- пировард мақсадга боғлиқлик;
- хўжалик барча тармоқларининг макроиктисодий баланслаштирилганлиги (мувозанатлилиги, мутаносиблилиги);
- жамият барча аъзоларининг манфатларига мувофиқлилиги (мос келиши);
- реал (ҳақиқий) имкониятлар асосида ички ва ташқи иқтисодий шароитларни ҳисобга олиш.

Молиявий сиёсатнинг амалга оширилишини давлат томонидан ўз функциялари ва дастурларини (узоқ, ўрта ва қисқа муддатли) бажариш учун молиявий ресурсларни мобилизация қилиш (жалб қилиш), уларни тақсимлаш ва қайта тақсимлашга йўналтирилган давлат тадбирларининг мажмуи таъминлайди. Бу тадбирларнинг орасида молиявий муносабатларнинг шакллари ва нормаларини ҳуқуқий регламентация қилиш (тартибга солиш) муҳим ўрин эгаллайди.

Ўз-ўзидан молиявий сиёсат яхши ёки ёмон бўлиши мумкин эмас. Унинг яхши ёки ёмон эканлиги жамиятнинг (ёки унинг маълум бир қисмининг) манфаатларига қанчалик мувофиқлилиги ва қуйилган мақсадларга эришиш ҳамда аниқ вазифаларнинг ечилишига қанчалик таъсир кўрсатганлиги билан белгиланади.

Ҳукуматнинг молиявий сиёсатига баҳо бериш учун ва уни ўзгартириш (корректировка қилиш) бўйича рекомандация (тавсия) бериш учун, биринчи навбатда, бутун жамият манфаатлари ва аҳолининг алоҳида гуруҳлари манфаатларини ажратган (тақсимлаган) ҳолда жамият тараққиётининг аниқ дастурига, ечилиши лозим бўлган масалаларнинг муддатлари ва методларини аниқлаган ҳолда истиқболдаги ва яқин йиллардаги вазифаларнинг тавсифига эга бўлмоқ лозим. Фақат ана шундай шароитдагина молиявий сиёсатни амалга оширишнинг конкрет механизмини ишлаб чиқиш ва унга объектив (холисона) баҳо бериш мумкин.

Агар молиявий сиёсат ижтимоий тараққиётнинг эҳтиёжларини, жамият бутун қатламларининг ва алоҳида гуруҳларининг манфаатларини, конкрет тарихий шароитни ва ҳаётнинг ўзига хос хусусиятларини қанчалик кўп (юқори даражада) ҳисобга оладиган бўлса, унинг натижаллилиги шунча юқори бўлади.

Бир вақтнинг ўзида, молиявий сиёсатнинг муваффақиятлилиги (муваффақияти) мувофиқлаштириш механизмининг сифатли ишлаб чиқарилишига ва жамият турли қатламлари манфаатларининг амалга оширилишига ҳамда давлатнинг ихтиёрида бўлган объектив имкониятларнинг мавжудлигига, яъни жамият социал тузилмасидаги ҳамда ижтимоий онг ва психология ҳолатидаги ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда молиявий сиёсатнинг амалга оширилишига, айрим ҳолларда, бир-бирига

карама-қарши таъсир кўрсатувчи омилларнинг таъсиридан ҳар томонлама фойдаланиш механизмининг ишлаб чиқилишига бевосита боғлиқ.

Молиявий сиёсат, энг аввало, молиявий ресурсларнинг максимал ҳажмини шакллантиришга йўналтирилган (қаратилган) бўлиши керак. Чунки айнан молиявий ресурслар ҳар қандай ўзгаришларнинг моддий асосини ташкил этади. Шунга мувофиқ равишда молиявий сиёсатни аниқлаш ва уни шакллантириш учун давлатнинг молиявий аҳволи тўғрисида ишончли маълумотлар зарурдир. Ҳуқуқий демократик давлатда молиявий статистиканинг кўрсаткичлари кенг жамоатчиликка ҳам тегишли бўлиши керак. Молиявий ҳисоботлар эса доимий, ўз вақтида бериладиган, ҳамма олиши мумкин бўлган ва энг асосийси ишончли бўлмоғи лозим.

Молиявий сиёсатнинг мазмуни у қамраб олиши мумкин бўлган молиявий муносабатлар ривожланиши йўналишларининг умумий комплекси билан белгиланади. Уларнинг таркибига қуйидагилар кириши мумкин:

- молиявий сиёсатнинг умумий концепциясини (унинг мақсадларини, принципларини, вазифаларини, амалга ошириш бошқичларини ва энг самарали методларини) ишлаб чиқиш;

- макродаражада ва бозор иқтисодиётининг субъектлари даражасида иқтисодий ўсишни рағбатлантирадиган бозор иқтисодиётининг ривожланишига мос (адекват) бўлган динамик ҳолдаги молия механизмини шакллантириш;

- марказлаштирилган ва марказлаштирилмаган ресурслар ва молиявий оқимларнинг самарали бошқарилишини ошириш бўйича чоралар тизимини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

- ижтимоий такрор ишлаб чиқариш ва иқтисодиётни истиқболли реструктуризация қишлишдаги ролига мувофиқ равишда социал иқтисодий тизимнинг барча даражалари ва соҳалари бўйича молиявий ресурсларни оқилона (оптимал) тақсимлашни ташкил қилиш;

- иқтисодий ўсишнинг жорий ва истиқболдаги молиявий салоҳиятини шакллантириш.

Шунингдек, молиявий сиёсатнинг мазмуни, унинг асосий йўналишлари жамият тараққиётида давлатнинг роли тўғрисидаги фаннинг ривожланиш даражасига ва иқтисодиётни бошқаришда давлат иштирокининг даражасини аниқлайдиган тегишли назарий концепцияларга, молиявий сиёсатни амалга оширишнинг алоҳида инструментларидан фойдаланишда, яъни молиявий муносабатларни ташкил этишнинг конкрет шаклларида намоён бўлади. Шунга асосан таъкидлаш жоизки, йигирманчи юз йилликда жамиятнинг тараққиётида давлатнинг роли тўғрисидаги масала бўйича молия назариясининг асосий йўналишлари мумтоз буржуазия сиёсий иқтисодчилари А.Смит (1723-1780) ва Д.Рикардо (1772-1823) ҳамда инглиз иқтисодчиси Ж.Кейнс (1883-1946) ва уларнинг издошлари томонидан аниқланган.

Мумтоз сиёсий иқтисод асосчилари бўлган А.Смит ва Д.Рикардолар концепцияларининг моҳияти шундан иборатки, давлат иқтисодиётга аралашмасдан эркин конкуренцияни (рақобатни) сақламоғи лозим ва жамият

хўжалик ҳаётини тартибга солишда асосий роль бозор механизмларига ажратилиши (берилиши) керак. Ана шу принципларни инобатга олган ҳолда йигирманчи юз йилликнинг 20-йиллари охирига қадар молиявий сиёсат давлат харажатлари ва солиқларни чеклашга, давлатнинг мувозанатли (баланслаштирилган) бюджетини таъминлашга қаратилди. Шу мақсадларга мувофиқ равишда молиявий муносабатларни ташкил этиш, асосан, ҳарбий, бошқарув ва давлат қарзини қайтариш ҳамда унга хизмат қилиш харажатларини бюджетдан молиялаштириш орқали давлат функцияларининг амалга оширилишини таъминлади. Бюджет даромадлари эса, асосан, эгри (билвосита) солиқлар ёрдамида (ҳисобидан) шакллантирилди.

XX асрнинг 20-йиллари охирларидан бошлаб кейнсчилик назарий концепцияси устунлик қила бошлаб, унга кўра иқтисодиёт тараққиётида давлатнинг ролини такрор ишлаб чиқариш жараёнининг циклик ривожланишига аралаштириш ва уни тартибга солиш орқали кучайтириш зарурлиги асосланди. Бундай молиявий сиёсатни амалга оширишнинг асосий инструменти сифатида янги иш жойларини яратишга йўналтирилган давлат харажатлари майдонга чиқдики, бу нарса бир вақтнинг ўзида бир неча иқтисодий ва социал вазифаларнинг ечилишига имкон берди: аҳолининг бандлик даражаси ортди ва аксинча, ишсизлик камайди; тадбиркорлик фаолияти ўсди; қўшимча талаб шакллантирилди; МД кўпайди (ортди); социал эҳтиёжларни молиялаштиришда катта имкониятлар пайдо бўлди ва ҳ.к.

Давлатнинг иқтисодиётга аралашуви Давлат бюджети харажатларининг ошишига олиб келди ва шунга мувофиқ равишда бир вақтнинг ўзида давлат даромадларининг оширилишини таъминлашга қаратилган молиявий чоралар кўрилди. Даромад солиғи давлат даромадларини оширишнинг асосий манбаига айланди. Уни ҳисоблашда солиққа тортишнинг прогрессив ставкалари қўлланилди. Солиқларнинг бундай тизими МДни тақсимлашда давлатнинг ролини оширишга олиб келди.

Молиявий йўналишда ҳар иккала назарий концепциялар ўртасидаги фарқ моҳиятан бюджет дефицитини турли хилда (равишда, тарзда) баҳоланиши билан белгиланади. Агар биринчи концепция дефицитсиз бюджетни шакллантириш ва ундан фойдаланишнинг зарурлигидан келиб чиққан бўлса, иккинчи концепция эса бюджет дефицитининг бўлиши мумкинлигига йўл қўйган ва бунинг устига иқтисодий ўсишни рағбатлантиришда бюджет дефицитига фаол роль ажратган.

Ҳақиқатдан ҳам XX асрнинг 30-60-йилларида кейнсча молиявий сиёсат деб ном олган сиёсат ғарб мамлакатларида ўзининг самарадорлигини исботлади. Давлат иқтисодиётга аралашувининг кенгайиши ва давлат тартибга солувчи функциясининг кучайиши оқибатида молиявий муносабатларни ташкил қилиш мураккаблашди. Давлат харажатларини дефицитли молиялаштириш сиёсати давлат кредитининг ривожланишини белгилаб берди. Узоқ ва ўрта муддатли қарзларни жалб этиш ссуда капиталлари бозорининг ривожланишига олиб келди ва ўзининг аҳамияти бўйича давлат молиявий ресурсларини шакллантиришнинг иккинчи

манбаига айланди. Бунинг натижасида МДни қайта тақсимлашда молиянинг роли янада кучайди.

XX асрнинг 70-йилларида иқтисодий назариянинг неоклассик йўналиши молиявий сиёсатнинг ўзига хос бўлган хусусиятларини белгилаб берди. Бу концепция давлатнинг тартибга солувчи ролидан воз кечмаса-да, лекин унинг иқтисодиётга ва социал соҳага аралашуви даражасини бироз чеклади. Амалда эса давлатнинг аралашуви камаймади ва аксинча бироз кучайди. Чунки бундай аралашув эндиликда фақат Давлат бюджетининг даромадлари ва харажатлари орқали амалга оширилиб қолинмасдан, балки пул муомаласини, валюта курсини, ссуда капиталлари ва қимматли қоғозлар бозорини ҳам тартибга солиш орқали содир этилди. Бунинг натижасида давлатнинг таъсир доираси кенгайди ва капиталлар оқимида унинг роли кучайди. Буларнинг барчаси тараққиётнинг қайта қурилиш тузилмасига ва социал омилларига ўзининг таъсирини кўрсатди.

Ҳозирги пайтда ривожланган мамлакатларнинг молиявий сиёсати замонавий назариялар остида бўлиб, бу назариялар амалда тартибга солиш икки тизимининг конвергенциясидан (қўшилиб кетганлигидан, аралашувидан) иборат. Шунга мувофиқ равишда айрим давлатлар давлат томонидан тартибга солишнинг ҳам кейнсчилик ва ҳам неокейнсчилик тизимининг турли-туман элементларидан фойдаланадилар.

Совет давлатида ва социалистик ориентацияда (йўналишда) бўлган барча мамлакатларда молиявий сиёсат К.Маркс (1818-1881) ва В.И.Лениннинг (1870-1924) назарий концепциялари таъсирида шаклланди. Социалистик давлатнинг моҳияти ва функциялари ҳақидаги марксча-ленинча назария совет давлати молиявий сиёсатининг асосий принципини – молиявий марказлаштиришни – белгилаб берди.

Фақат давлатнинг ихтиёрида молиявий ресурслар катта қисмининг тўпланишинигина (концентрация қилинишинигина) эмас, балки молиявий муносабатларни ташкил этишда давлатнинг монополлигини (якка ҳокимлигини) кўзда тутивчи молиявий марказлаштириш заруриятга айланди. Чунки давлатнинг функциялари шу қадар кенгайтирилдики, уларнинг энг асосийлари хўжалик-ташкилотчилик ва маданий-тарбиявий функциялар бўлиб қолди.

Совет давлати иқтисодиёт ва социал соҳанинг эҳтиёжларини бюджетдан тўлиқ молиялаштирди. Жамият тараққиётини таъминлашда давлатнинг роли кескин ошди. Чунки иқтисодий ва социал ривожланишнинг давлат режалари ёрдамида у ижтимоий фаолиятнинг барча соҳаларига бевосита раҳбарлик қилди. Бу, албатта, хусусий мулк шакллариининг давлат (умумхалқ) мулкига айланиши билан белгиланади. Шунга мувофиқ равишда давлат МДни қайта тақсимлашнинг солиқ шакллариининг ишлаб чиқариш соҳасида тўғридан-тўғри тақсимлашга ва Давлат бюджети орқали қайта тақсимлашга ўтди.

Молиявий марказлаштириш яна шунда намоён бўлдики, давлат бевосита ва монопол равишда баҳоларни шаклантириш, пул муомаласи, ҳисоб-китоблар тизими ва кредит муносабатларини ҳам тартибга солди. Шундай қилиб, бошқарув тизимини барча қиймат элементлари бутун ишлаб чиқариш

жараёнларини бошқариб турувчи ягона маъмурий-буйруқбозлик тизимига амалда бирлаштирилди.

Бунақанги молиявий сиёсат бир ижтимоий муносабатлар тизимидан инсоният тарихи учун мутлақо янги бўлган иккинчи ижтимоий муносабатлар тизимига ўтилишини, совет давлати олдида турган ва фаолиятининг турли босқичларида вужудга келган социал-иқтисодий муамоларнинг ечилишини кафолатлади. Бу молиявий сиёсатни етарли даражада самарали бўлган молиявий сиёсат дейиш мумкин. Чунки чор Россиясидан, Фуқаролар урушидан, чет эл ҳарбий интервенциясидан мерос бўлиб қолган фавқулоддаги мураккаб молиявий вазиятга қарамасдан фашистлар Германияси билан уруш арафасида Совет давлати етарли даражада кучли иқтисодий салоҳиятни яратишга муваффақ бўлди, урушда ғалаба қозонди ва қиёсий қисқа муддатларда урушдан вайрон бўлган халқ хўжалигини тиклади.

II Жаҳон урушидан кейинги йилларда Совет давлатининг молиявий сиёсати ғарб мамлакатлари ва энг аввало, АҚШ билан қуролланиш пойгаси ва космосни ривожлантиришдаги мусобақани (рақобатни) молиявий жиҳатдан таъминлашга қаратилди.

Бир вақтнинг ўзида социалистик лагер мамлакатларига жуда катта миқдордаги молиявий ёрдамлар кўрсатилди:

- уларнинг тараққиётида социалистик ориентацияни (йўналишни) таъминлаш учун;
- социалистик мамлакатларни саноати ривожланган мамлакатларга айлантириш учун;
- кучли ҳарбий иттифоқчиларни шакллантириш ва умуман мудофа қобилиятини мустаҳкамлаш учун.

Бу мақсадларга эришиш учун хом-ашё базасини ва энг аввало, нефт ва газ қазиб чиқаришни юқори тезлаштирилган суръатларда ривожлантириш талаб этилди. Янги қазилма-бойликларини ўзлаштириш (уларнинг географияси шимоли-шарқ томонга қараб кенгая бошлади) жуда катта миқдордаги молия ресурсларнинг бўлишини тақоза этди. Чунки бу нарсалар фақатгина янги ҳудудларни ўзлаштириш, ўша туманларга ишчи кучининг миграциясининг (меҳнатга ҳақ тўлашнинг оширилган нормалари билан биргаликда) зарурлиги билан кузатилмасдан, балки нефт ва газ қувурларини қуриш билан биргаликда давом этди. Халқаро бозорда нефт ва газнинг баҳоси юқори бўлиб турган пайтларда уларни экспорт қилиш харажатларни маълум даражада қоплаган эди. Шундай бўлишига қарамасдан, бундай молиявий сиёсатни амалга ошириш МДни тегишли тарзда қайта тақсимланишини талаб қилди. Бунинг натижасида мамлакатда ҳарбий-саноат комплекси тараққий этган бир томонламали иқтисодиёт яратилди.

Давлат томонидан белгиланган мақсадлар нуқтаи-назаридан урушдан кейинги даврнинг молия сиёсати ва уни амалга ошириш чораларини носамарали деб айтиш унчалик тўғри бўлмайди. Ҳукумат дастурларида аҳоли турмуш даражаси ошганлигининг декларация қилинганлиги, албатта, бу бошқа нарса. Шундай бўлишига қарамасдан аҳолининг турмуш даражаси меҳнатга ҳақ тўлашнинг даражасига ва қишлоқ хўжалиги, озиқ-овқат ва

енгил саноат, фукаролик курилиши ва истеъмол предметлари ишлаб чиқарувчи тармоқларнинг ривожланиш даражасига боғлиқ. Агар ҳарбий-саноат комплексида (мамлакат аҳолисининг каттагина қисми шу соҳада банд эди) меҳнатга ҳақ тўлашнинг даражаси қиёсий жиҳатдан юқорироқ бўлишига қарамасдан, ҳатто унга банд бўлган аҳоли ҳам ўзининг истеъмол талабларини қондириш имкониятига эга эмас эди. Шунинг учун ҳам истеъмол бозорининг ривожланишида ортда қолиш урушдан кейинги даврда совет давлати молия сиёсатининг самарадорлигини салбий баҳолашнинг сабабидир.

Молиявий сиёсатни ишлаб чиқишда молиявий ресурсларни тақсимлаш ва қайта тақсимлашнинг негизида қуйидагиларнинг ётиши принципиал аҳамиятга эгадир:

- тақсимлаш муносабатларининг субъектларини танлаш, яъни молиявий ресурсларнинг эгалари ва тақсимловчиларини танлаш;

- юридик шахслар ва аҳолининг ўз эҳтиёжларини қондиришдаги мустақиллик даражаси ва давлатнинг функцияларига боғлиқ равишда давлат ихтиёридаги молиявий ресурсларнинг марказлаштирилиш даражасини аниқлаш;

- биринчи даражали ижтимоий эҳтиёжлар ва уларни қондириш чораларини аниқлаш ва шуларга мос равишда молиявий ресурслардан фойдаланишнинг устувор йўналишларини белгилаш;

- молиявий ресурсларни шакллантиришнинг манбалари ва методларини танлаш.

Молиявий сиёсат кўп ўлчамли(дир) тушунча ҳисобланади. Агар умумий ҳолда унинг соҳаси жамият тараққиётининг алоҳида босқичларида ҳукмронлик қилган назарий концепциялардан келиб чиққан ҳолда иқтисодий ва социал соҳаларни бошқаришда давлатнинг иштирок этиш параметрлари билан аниқланса, унинг қиймат муносабатларининг элементлари бўйича дифференциация қилиниши (табақаланиши) молия тизимининг ривожланганлигига ва унинг айрим (алоҳида) бўғинларининг мустақиллигига боғлиқ бўлади.

3. Молиявий сиёсатнинг таркибий қисмлари (йўналишлари)

Молиявий сиёсатнинг таркибий қисмлари (йўналишлари) қуйидагилардан иборат:

- бюджет сиёсати;
- солиқ сиёсати;
- пул сиёсати;
- кредит сиёсати;
- баҳо сиёсати;
- инвестицион сиёсат;
- социал молиявий сиёсат;
- бож сиёсати.

Ўз навбатида, молиявий сиёсат давлатнинг иқтисодий ва социал сиёсатини амалга оширишнинг воситаси бўлиб ҳисобланади ва шу маънода

ёрдамчи ролни ўйнайди. Бир вақтнинг ўзида давлат сиёсатининг бошқа – миллий, геосиёсат, ҳарбий – йўналишлари ҳам мавжудлигини эсдан чиқармаслик керак. Ана шу барча беш йўналишнинг (иқтисодий, социал, миллий, геосиёсат, ҳарбий) йиғиндиси (мажмуи) давлат сиёсатини амалга оширишнинг асосий инструменти сифатида хизмат қиладиган молиявий сиёсатни аниқлаб беради.

Молиявий сиёсат молиявий бошқарувнинг таркибий қисми сифатида бошқарувнинг юқори (олий) органларига тегишлидир. Мамлакатнинг субъектлари даражасида молиявий сиёсат борасида қарорларнинг қабул қилиниш имкониятлари чекланган ва маҳаллий ҳокимият органларининг функциялари унчалик катта эмас. Уларнинг бу функциялари бюджет ва маҳаллий солиқлар билан чегараланади.

Молиявий сиёсатнинг таркибий қисми (йўналиши) сифатида давлатнинг бюджет сиёсати, энг аввало, ҳар бир мамлакатнинг Конституцияси ва бюджет жараёнида ҳамда қонун ижодкорлигида алоҳида ҳокимият органларининг функцияларини белгиловчи бошқа қонунлар мажмуига мувофиқ аниқланади. Ўзининг ҳажми ва муҳимлиги жиҳатидан энг катта иш бўлишига қарамадан бюджет сиёсатини фақат бюджет жараёнига тегишли деб ҳисоблаш мақсадга мувофиқ эмас. Қонун бюджет жараёнида ҳокимиятнинг қонунчилик ва ижроия органлари функцияларини, мамлакат субъектлари функцияларини, бюджет федерализми принципларини, бюджет жараёни субъектларининг ҳуқуқ ва мажбуриятларини ва ҳ.к.ларни аниқ белгилаши керак. Бироқ бюджет сиёсати шу билан чекланмайди. Бюджет сиёсати бюджетда концентрация қилинадиган (тўпланадиган) ЯИМ ҳиссасини аниқлашда, мамлакат юқори ва қуйи органларининг ўзаро муносабатларида, бюджет харажатлар қисмининг таркибий тузилишида, турли даражадаги бюджетлар ўртасида харажатларни тақсимлашда, давлат қарзини бошқаришда, бюджет дефицитини қоплаш йўллари аниқлашда ва ҳ.к.ларда ифодаланади.

Демократик давлатда бюджет қонун тарзида тасдиқланадиган ҳужжат ҳисобланади. Унда давлатнинг ўз функцияларини бажариш мақсадида давлат кўлида концентрация қилинган (тўпланган) пул маблағларининг ҳаракати ўз ифодасини топади. Давлат сиёсатини аниқлаб берадиган мақсадларга эришиш учун пул ресурсларини йўналтириш бюджет сиёсатининг устуворлигини ташкил этади. Агар мақсадга эришиш миллий иқтисодиёт таъминлайдиган маблағлардан кўп маблағ талаб этса, давлат кўшимча даромадларни шакллантиришнинг қуйидаги фавқулоддаги усулларини қўллашга мажбур бўлади: ички ва ташқи кредитлар, миллий бойликни сотиш, бойлик ва мол-мулкни ижарага бериш ва концессиялар. Бюджетнинг даромадлар қисмини тўлдиришнинг фавқулоддаги чоралари иқтисодий мустақилликнинг йўқолишига олиб келиши мумкин. Буни ҳисобга олган ҳолда ҳокимиятнинг қонунчилик органлари қарз олишнинг чегарасини олдиндан белгилайди.

Солиқ сиёсати молиявий сиёсатнинг энг муҳим қисми (йўналиши) ҳисобланади. Беш юз йилдан ортиқроқ вақт мобайнида замонавий молия

фани солиқларга нисбатан муносабатини аниқ белгилаш имконига эга бўлган. Бу муносабатлар қуйидагилардан ташкил топади:

- солиқларсиз давлатнинг фаолият кўсатиши мумкин эмас;
- солиқли ундириш қатъий ўсиш тенденциясига эга;
- оқилона солиқ оstonасидан ўтилганидан сўнг табиий такрор ишлаб чиқариш жараёни бузилади – иқтисодиётнинг ўз-ўзидан бузилиши (емирилиши) содир бўлади;
- таназзул даврида солиқлар мумкин қадар минимал даражада ўрнатилмоғи лозим. Бунинг натижасида мамлакатнинг иқтисодий механизми ички инвестицион салоҳиятни сафарбар этиш ҳисобидан тикланади;
- солиқнинг юқори оstonаси капиталнинг четга чиқиб кетишига олиб келади;
- иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солиш керак, албатта. Бирок, суммар ўлчовларда соф даромаднинг 30%дан ортиқ қисмининг ундирилишида мамлакатнинг иқтисодий ўсиши тўхтади;
- солиқ имтиёзлари очиқлик характериға эга бўлиши ва барча такрор ишлаб чиқариш субъектлари учун тенг бўлиши керак;
- солиқ тизими конфискацион характерға эга бўлмаслиги лозим. Фақат, жумладан, индивидуал даромадларнинг ўсишида ифодаланган миллий бойликнинг ўсиши солиққа тортиладиган базанинг (асоснинг) барқарор ўсишини таъминлаши мумкин;
- қонунлар ва қоидаларнинг барқарорлигини давлат кафолатлаган иқтисодий тизимда солиқларнинг суммар ўлчови барқарор ўсиш тенденциясига эга бўлади. Барқарорлик кафолати сифатида давлат ўзининг мажбуриятларини бузишни бошладими, капитал хуфёна иқтисодиётга ёки хорижга ўтишни бошлаб, бюджетнинг даромадлар базасини (асосини) қисқартираверади;
- солиқ тизими оддий, очиқ ва самарали бўлмоғи лозим. Солиқлар сонини, солиққа тортиш объектларини кўпайтириш, кўп босқичли солиқларни жорий этиш солиқларни ундириш бўйича харажатларнинг ортишиға, боқиманда ва жарималарнинг ўсишиға ва пировардида, мулкни камоққа олиш, солиқ тўловчини касод деб эълон қилиш ва ҳ.к. йўллар орқали иқтисодиётнинг емирилишиға олиб келади;
- солиққа тортиш эгри (билвосита) тизимининг устуворлиги бюджет даромадларини шакллантириш нуқтаи-назаридан қулай ҳисобланади. Лекин бу нарса, охир оқибатда, мамлакат аҳолиси асосий қисмининг қашшоқланишиға олиб келади. Чунки бундай солиқларнинг юки товарлар ва хизматларнинг якуний (охирги) истеъмолчиси гарданиға (зиммасиға), яъни яшаш минимуми даражасида ёки социал тирикчилик даражасида даромадға эга бўлган аҳолининг 80-90% қисмиға юкланади. Бу парадокс даромадларнинг турли даражаларида истеъмолнинг нисбатан бир хил даражасиға асосланган;
- эгри (билвосита) солиқлар тизимининг хавфлилиги шундаки, бу тизимда аҳолининг асосий қисмидан жамғармалар олиб қўйилади ва бу, ўз навбатида, кредит тизими ва иккиламчи молиявий бозор тизимининг

асосларини бузади. Эгри (билвосита) солиқлардан воз кечган АҚШ тажрибаси бунга яққол тасдиқдир;

- эгри (билвосита) солиқларни соғлиқ учун зарарли бўлган товарлар, зебу-зийнат буюмлари, айрим ҳолларда импорт қилинадиган товарлар ва хизматлар ва бошқа бир қанча ўзига хос бўлган махсус ҳолатларга нисбатан жорий этиш зарур;

- даромад ва мол-мулкдан олинадиган солиқлар солиқ базасининг асосийси бўлиб ҳисобланиши (хизмат қилиши) керак. Уларни пропорционал солиққа тортиш принциплариغا асосан қурмоқ лозим.

Бозор иқтисодиёти шароитида шахсий ташаббуссиз ва жамият барча аъзоларининг самарали меҳнатисиз иқтисодиётни тиклаш мураккаблигича қолаверади. Солиқлар бозор иқтисодиётида меҳнатнинг асосий рағбатлантирилишини (мотивация қилинишини) олиб қўяди, яъни меҳнат даромад келтириши лозим. Мамлакат иқтисодиётига солиқ сиёсатининг таъсири бевосита намоён бўлади – юқори солиқ остонаси такрор ишлаб чиқариш жараёнининг инвестицион имкониятларини қисқартиради (торайтиради), жамиятда истеъмол даражаси пасаяди ва бу нарса, ўз навбатида, ишлаб чиқариш ва хизмат секторларининг ўсиш базаларининг (асосларининг) пасайишига олиб келади.

Молиявий сиёсатнинг таркибий қисмларидан (йўналишларидан) яна бири пул сиёсатидир. Агар муомаладаги пул миқдори товарлар массаси миқдорига (пулнинг айланиш тезлигини ҳисобга олган ҳолда) мос келмаса, пул массасининг етмаган қисми қоғоз пуллар (пулларнинг суррогати) ҳисобидан ёки хорижий валюта ҳисобидан тўлдирилади (тикланади). Ва аксинча, агар пул массаси унга бўлган талабдан ортиқ бўлса, ё пул массасининг мамлакатдан четга чиқиши (оқиши) ёки миллий валютанинг қадрсизланиши содир бўлади. Табиий равишда, бу вариантларнинг барчаси мамлакатнинг қонунчилигига ҳам бевосита боғлиқ – мамлакатда хорижий валютанинг муомалада бўлишига рухсат бериладими ёки йўқми, миллий валюта конвертация қилинадими ёки йўқми? ва ҳ.к.

Товарлар массаси чекланганда пул эмиссияси бошқа мамлакатларнинг пул бирлигига нисбатан миллий пул бирлигининг қадрсизланишига олиб келади.

Эмиссия сиёсати ва миллий валютанинг барқарорлиги пул сиёсатининг таркибий қисмларидир (йўналишларидир). Эмиссион сиёсат муомала учун зарур бўлган пулнинг миқдорини аниқлашдан ташқари яна бошқа бир йўналишга эга. Бу йўналиш бюджет даромадларини кўпайтиришдир. Ана шу йўналиш алоҳида эҳтиёткорликни талаб этади. Чунки маълум бир миқдорий чегарадан ўтилганидан сўнг пул тизими инфляцияга мойил (таъсирчан) бўлиб қолади, яъни бюджет даромадларининг реал қадрсизланиши содир бўлиши мумкин. Агар қандайдир бир сабабларга кўра давлат ўз пул тизимини тартибга солишга қодир бўлмаса, мамлакатнинг иқтисодий хавфсизлигига путур етади. Чунки бундай шароитда мамлакатнинг миллий валютаси бошқа кучли валюталарнинг экспансиясига қарши тураолмайди ва

миллий бойликдан маҳрум бўлиб қолиш мумкин (ўзаро ҳисобга олишлар, акцияларни сотиб олиш ва ҳ.к.лар орқали).

Кредит сиёсати ҳам молиявий сиёсатнинг таркибий қисми (йўналиши) бўлиб, унинг намоён бўлиши мамлакатнинг кредити тизими орқали амалга оширилади. Кредит тизими ссуда капиталининг фаолият кўрсатишини таъминлайди. Ўз навбатида, ссуда капитали такрор ишлаб чиқариш жараёнини амалга оширишнинг муҳим шарти ҳисобланиб, айланма маблағларни тўлдириш ва инвестициялар учун маблағларнинг қарзга олинишини таъминлайди. Иқтисодиётнинг кредит сектори ўртача фойда нормасини тенглаштириш учун ҳам хизмат қилади. Фоиз ставкасининг даражаси жамиятдаги иқтисодий фаолликка салбий таъсир кўрсатиши мумкин. У асоссиз даражада юқори бўлса, қуйидаги салбий оқибатларга олиб келиши мумкин:

- кредитларнинг қайтарилмаслиги;
- ишлаб чиқариш сектори ва хизматлар секторида маҳсулотлар нархининг ўсиши;
- қарзга олувчилар рентабеллик даражасининг пасайиши ва бунинг оқибатида солиққа тортиладиган базанинг қисқариши;
- ишлаб чиқаришнинг қисқариши;
- такрор ишлаб чиқариш жараёни субъектлари даромадларининг пасайиши натижасида ички истеъмол бозорининг торайиши.

Аксинча, кредитнинг арзонлашуви ишлаб чиқаришнинг соғломлашувиغا, товарлар массасининг ортишига, товарлар ва хизматлар баҳосининг пасайишига ва ана шуларнинг натижасида эса, такрор ишлаб чиқариш жараёни субъектлари даромадларининг ошишига, солиққа тортиш базасининг кенгайишига ва бунинг оқибатида бюджет даромадларининг кўпайишига олиб келади.

Молиявий сиёсатнинг таркибий қисми (йўналиши) сифатида давлатнинг баҳо сиёсати монопол товар ва хизматлар баҳоси ва тарифининг коррективка қилиниши (ўзгартирилиши) орқали ифодаланади. Ер, ости бойликлари, сув хавзалари, темир йўллар, электр узатиш тармоқлари, нефт ва газ қувурлари давлатнинг монопол эгалигидадир. Бу тармоқлар товарлари ва хизматлари баҳосининг ўсиши (ортиши) миллий хўжалик барча бошқа секторларида баҳоларнинг ўсишига олиб келади. Бу ерда боғланиш шунчалик аёнки, ҳеч қандай изоҳга ҳожат йўқ. Шунинг учун ҳам баҳо сиёсати иқтисодиётни тартибга солишнинг муҳим омили бўлиб ҳисобланади.

Инвестиция сиёсати молиявий сиёсатнинг таркибий қисмларидан (йўналишларидан) бири бўлиб, у энг аввало, мамлакат иқтисодиётининг реал секторига ўз ва хорижий инвестицияларни жалб қилиш учун шароитларни яратиш бўйича тадбирлар комплексидан иборат. Бу сиёсат давлат бошқаруви ва хўжалик юритувчи субъектлар молиясини бошқаришнинг турли даражаларида амалга оширилади. Инвестицион сиёсатнинг асосий вазифаси мамлакат иқтисодиётига инвесторлар томонидан молиявий ресурсларни киритиш (жойлаштириш), мамлакатдан капиталнинг “қочиби” кетмаслиги ва

аксинча, мамлакатга хорижий капиталлар оқимининг кириб келиши учун шароитларни яратиш орқали ифодаланади.

Социал молиявий сиёсат Конституцияга мувофиқ мамлакат аҳолисининг ҳуқуқларини молиявий жиҳатдан таъминлаш билан боғлиқ. Ҳозирги пайтда бу сиёсат, ўз навбатида, пенсия сиёсати, иммиграцион сиёсат, аҳоли айрим социал гуруҳларига молиявий ёрдам кўрсатиш сиёсати ва бошқа сиёсатларни ўз ичига олади.

Бож сиёсатини молиявий сиёсатнинг таркибий қисми (йўналиши) сифатида қараш билан биргаликда уни солиқ ва баҳо сиёсатларининг ҳам бир қисми сифатида эътиборга олиш керак. Чунки солиқлар ва божлар (бож йиғимлари) товар ва хизматларнинг баҳосига бевосита таъсир кўрсатади. Бир вақтнинг ўзида бож сиёсати мамлакат иқтисодиётига таъсир кўрсатишнинг ўзига хос бўлган усулига ҳам эгадир. Усулнинг ўзига хослиги шундаки, бу сиёсат бир томондан, мамлакат ички бозорига импорт қилинаётган товарлар ва хизматларни кенгайтириши ёки чеклаши, иккинчи томондан эса, мамлакатдан товарлар ва хизматлар экспортини рағбатлантириши ёки унга тўсқинлик қилиши мумкин. Масалан, мамлакатда ўхшаши бўлмаган технологик асбоб-ускунани импорт қилишга 20% ли бож йиғими ўрнатилса, бу нарса мамлакатдаги ишлаб чиқарувчиларнинг инвестицион имкониятларини камайтиради, ички ишлаб чиқаришнинг ўсиш суръатларини пасайтиради, импорт қилинадиган маҳсулотларнинг салмоғини оширади.

Ҳар қандай мамлакатнинг бож сиёсати бумеранг ҳаракатига эгадир. Чунки бож ундиришнинг чекловчи ёки рағбатлантирувчи ставкаларининг жорий этилиши худди шундай жавоб чораларининг қўлланилиши билан кузатилади. Бож сиёсати йўналишининг танланиши мамлакатнинг иқтисодий аҳволига мос келиши керак. Агар биз бугун озиқ-овқат ва кундалик эҳтиёж товарларининг импорт қилинишига боғлиқ бўлсак, бу бож ставкаларида ўз аксини топмоғи лозим. Аммо бож ставкалари рағбатлантирувчи бўлса, у ҳолда мамлакатдаги товар ишлаб чиқарувчилар хорижий товарлар билан рақобат қила олмай қолади.

Умуман олганда, аксарият ҳолларда мамлакатнинг бож сиёсати божхона божлари ва тўловларини оширишга йўналтирилган бюджет сиёсатига боғлиқ бўлади.

Хуллас, молиявий сиёсат ва унинг таркибий қисмлари (йўналишлари) илмий жиҳатдан асосланган, маълум бир мақсадларга эришишга йўналтирилган, мувофиқлаштирилган, такрор ишлаб чиқариш субъектларининг манфаатларига зид бўлмайдиган бўлиши керак. Унинг муваффақиятли амалга оширилиши давлат ички ва ташқи қарзларининг камайишига, давлатнинг олтин-валюта захираларининг ортишига, инфляцияни жиловлашга, бюджет дефицитининг камайишига, ЯИМ кўпайишига, мамлакат товарлари рақобатбардошлигининг кучайишига олиб келмоғи лозим.

3. Ҳозирги босқичдаги молия сиёсати ва унинг ўзига хос хусусиятлари

Яқин ўтмишда, яъни шўролар даврида мамлакатимиз иқтисодий ва социал таракқиётига, маълум маънода, тўсқинлик қилиб қолган молиявий сиёсат юргизилди. Бунинг устига шу даврлар мобайнида мамлакат таракқиётини таъминлашда фаол молиявий сиёсатнинг ролига етарлича баҳо берилмади. Жамият ҳаётининг барча жабҳаларида ва энг аввало, иқтисодий соҳада молиявий муносабатларнинг роли бузиб кўрсатилди. Молия ва молиявий дастакларнинг фаол роли инкор этилиб, молиявий сиёсат талаб этилган муаммоларни ҳал қилишга қаратилган зарур усулларни ишлаб чиқишга ожизлик қилиб қолди. Ривожланишнинг узок даврига мўлжалланган ва илмий жиҳатдан асосланган концепцияларнинг ишлаб чиқилмаганлиги, кам самара берадиган, қисқа муддатли фойда олишни кўзлаб амалга оширилган чора-тадбирлар иқтисодиётни қийин аҳволга олиб келди.

Ўзбекистон мустақилликка эришиб, иқтисодий ривожланишда бозор муносабатларига юз тутар экан, ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида бўлгани каби, молия ва молиявий муносабатларида ҳам чуқур ислохотларни амалга оширишга тўғри келди. Белгиланган стратегик вазифалар давлатнинг тактик чора-тадбирлари асосида бажарила бошланди.

Товарлар ва хизматларнинг мамлакатлараро ҳаракатини тартибга солиб турувчи, миллий иқтисодиётни мустаҳкамлаш ва ҳимоя қилишга қаратилган бож сиёсати ишлаб чиқилиб, ҳаётга тадбиқ этилди. Бу сиёсат ҳозирги кунда мамлакат ички бозорига паст сифатли, инсон саломатлигига путур етказувчи товарларни кириб келишини олдини олиш ва илғор технологиялар, фан-техника ютуқлари натижаларининг мамлакат иқтисодиётига кириб келишини рағбатлантириш йўлидан оғишмай амалга оширилмоқда.

Ўзбекистонда молиявий сиёсатнинг ҳозирги кундаги асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

- давлат бюджетигаги дефицитни йўл кўйилган энг кам даража доирасида (ЯИМнинг 3-4%и атрофида) чеклашга йўналтирилган қаттиқ молиявий сиёсатни амалга ошириш;

- давлат харажатларининг биринчи навбатда иқтисодиётдаги зарур таркибий ўзгаришларни амалга ошириш, ишлаб чиқаришнинг ўсишини кўзлаб йўналтиришни таъминлаш;

- ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётини шакллантириш талабларидан келиб чиққан ҳолда, аҳолининг ижтимоий ҳимоясини таъминлаш, аҳолининг конституция билан кафолатланган ҳуқуқларини ҳимоя қилишни таъминловчи молиявий базани яратиш, эркин меҳнат ва ишбилармонлик асосида аҳоли турмуш даражасини кўтариш учун зарур шарт-шароитларни яратиш;

- ижтимоий ҳимоянинг адресли бўлишига, молиявий маблағларнинг ижтимоий ёрдамга ҳақиқатда муҳтож аҳоли қатламларига етиб боришини таъминлаш;

- Давлат бюджети ва корхоналар молиявий аҳволининг барқарорлигини таъминлаш;

- бюджет интизомига қатъий риоя қилиш;

• солиқ сиёсатини такомиллаштириш, солиқларнинг иқтисодийга рағбатлантирувчи таъсирини кучайтириш мақсадида:

- солиқ тизимининг ишлаб чиқаришни ривожлантиришга, моддий, табиий, молиявий ва меҳнат ресурсларидан, тўпланган мол-мулкдан самарали фойдаланишга рағбатлантирувчи таъсирини ошириш;

- корхоналар зиммасидаги солиқ юкини камайтириш, қўшилган қиймат ва фойда солиғидан олинадиган солиқ ставкаларини камайтириш ва шу асосда ишлаб чиқаришни жонлантиришга туртки бериш;

- солиқ тушумлари таркибини тубдан ўзгартириш, ресурслар, мол-мулк солиғининг ролини ошириш, жисмоний шахслардан солиқ ундиришнинг прогрессив тизимини жорий этиш.

• маҳаллий бюджетларни шакллантириш манбалари бўлган республика солиқлари билан маҳаллий солиқлар ўртасида аниқ чегара ўтказиш;

• Давлат бюджети даромадларини катта қисмини жойларга бериктириш, маҳаллий бюджетларнинг даромад манбаларини мустаҳкамлаш;

• солиқ сиёсати белгилаб берган чора-тадбирларни амалиётга тадбиқ этувчи тегишли молия-солиқ механизмини ишлаб чиқиш ва такомиллаштириш;

• ва бошқалар.

Ҳозирги вақтда мамлакатимиз молия сиёсати муаммолари қаторига унинг ҳаёт (давр) билан ҳамнафаслигини таъминлаш, унинг давлатимиз ривожланишининг ўзгарган шароитларига тезда мослаша билишини таъминлаш, ўз ечимини кутаётган вазифаларни ҳал этиш учун керакли усулларни ўз вақтида топа билиш, стратегик концептуал ечимларни ишлаб чиқиш, маблағларга қараб яшаш талабига риоя этилишини таъминлаш, фуқаролар ижтимоий талаб-эҳтиёжларини қондиришнинг молиявий базасини (асосини) белгилашда қолдик ёндашувидан (усулидан) ижтимоий харажатларнинг адреслилигини таъминлашга ўтиш каби тадбирлар киради.

Ҳозирги шароитда ишлаб чиқилган давлат молия сиёсати концепциясининг мақсади иқтисодийни барқарор ривожлантириш, ижтимоий ишлаб чиқариш самарадорлигини бутун чоралар билан ошириш асосида жамият аъзоларининг турмуш фаровонлиги даражасини таъминлашдан иборат. Молия стратегиясининг ижтимоий йўналтирилганлиги халқ фаровонлигини оширишга юбориладиган молия ресурсларини кўпайтириш имкониятларини қидириб топишда намоён бўлибгина қолмай, балки иқтисодий сиёсатнинг бош мақсадига бутунлай янгича ёндошувда ҳам намоён бўлади ва эндиликда аҳоли турмуш даражаси ва ишлаб чиқаришнинг ўсишини молия ресурслардан самарали фойдаланиш йўналишларини белгилайди.

Ижтимоий ҳимоя, биринчи навбатда, кам таъминланган фуқароларни, шунингдек, бюджет ташкилотлари ходимларини ижтимоий ҳимоя қилишни ҳам назарда тутди. Ижтимоий ҳимоя, энг аввало, даромадларни индексациялаш воситасида (ёрдамида), яъни, бюджет маблағлари ҳисобига, баъзан эса компенсацияларни истеъмол индексига муфовиқ ошириш йўли билан таъминланади.

Жамият ҳаётининг иқтисодий ва ижтимоий соҳасига молиявий таъсир ўтказишнинг асосий услублари бўлиб, солиқ солиш, молия ресурсларидан моҳирона ва оқилона фойдаланиш, молиялаштириш, молия бозори ва бошқалар ҳисобланади. Жамият тараққиёт ҳозирги босқичининг молия сиёсати молия стратегияси талаблари асосида ва юзага келган иқтисодий шарт-шароитларни ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилган.

Хўжалик юретишнинг турли-туман шаклларида фойдаланиш жамоат талаб-эҳтиёжларини яхшироқ қондириш, ресурсларни тежаш, маҳсулот ассортименти ва техника базасини янгилаш, меҳнат жамоаларининг ижтимоий муаммоларини ҳал этиши йўлида рақобатни ривожлантириш, ташаббускорлик кўрсатиш учун шарт-шароитларни яратади.

Ижтимоий ва бошқа эҳтиёжларни қондиришга йўналтирилган молия ресурсларининг ўсишига, энг аввало, рентабелли фаолият кўрсатиш орқали эришилади. Бироқ сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий шароит ўзгариши билан давлат харажатлари доимо ўсиб боради. Шу муносабат билан ҳозирги молия сиёсати давлат молия ресурсларининг мунтазам ўсишини таъминлашга қаратилган тадбирларни назарда тутаяди.

Бюджетга тушаётган тўловлар ҳажмини оширишнинг зарурлиги хўжалик бўғинларининг ишчан фаоллигини жонлантиришга қаратилган молия сиёсатининг ҳаётга татбиқ этилишини талаб қилади.

Молиявий сиёсатни фаоллаштириш мақсадида молиявий ресурсларни қайта тақсимлаш амалиётини тубдан ўзгартириш катта аҳамиятга эга. Бюджет воситасида, шунингдек, юқори ташкилотлар орқали амалга оширилган «вертикал» услубга қарама-қарши молиявий ресурсларни молия бозори орқали «горизантал» қайта тақсимлаш ҳам борган сари янада кенг ривож топади. Маблағларнинг ўтказиб турилиши эса молиявий ресурслардан талаб ва таклифдан келиб чиққан ҳолда фойдаланишни назарда тутаяди.

Молия бозорининг ривожланиши муносабати билан миллий иқтисодиётни ривожлантириш ва умумдавлат эҳтиёжларини қондириш учун аҳоли, корхона ва ташкилотларнинг пул даромадлари ва жамғармаларини жалб этиш зарур. Шу муносабат билан Давлат облигациялари ва хазина билетларини чиқариш ҳам давлат ресурсларининг ҳажмини кўпайтиради.

Молиявий сиёсат реал молиявий имкониятларни ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилиши ва татбиқ этилиши зарур. Сарфлар (харажатлар) молия ресурсларининг кўпайганидагина ўсиши мумкин. Бу, энг аввало, ишлаб чиқаришни молиялаштиришни билдиради. Иқтисодий ва молиявий сиёсатнинг ҳамма тадбирлари, бир томондан, аҳолига ўз даромадларини ошириш имкониятини бериш, иккинчи томондан эса тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш учун мақбул шароитларни яратишга қаратилиши керак.

Молиявий сиёсатнинг тубдан ўзгаришига мос равишда молия механизми ҳам қайта қурилмоғи лозим. Молия механизмининг қайта қуришнинг мақсади бозор муносабатлари асосида ижтимоий ишлаб чиқариш самарадорлигига унинг таъсирини кучайтириш, молия ресурсларидан фойдаланиш

самарадорлигини оширишни таъминлашдир. Молия механизмини қайта қуриш негизида корхона, ташкилотлар ишининг якуний натижаларини яхшилаш учун хўжалик ташаббускорлиги ва масъулиятини бутун чоралар билан кучайтириш талаб қилинади.

Бозор иқтисодиётида корхоналарнинг ишлаб чиқариш омилларидан иложи борича яхшироқ фойдаланишдан манфаатдорлигини ошириш учун алоҳида молиявий услублардан фойдаланиш зарурати йўқолади. Бозор рақобати корхоналарни ишлаб чиқариш самарадорлиги, молиявий ресурслардан фойдаланиш устидан ички хўжалик молия назоратини чуқурлаштириш ҳақида доимо ғамхўрлик қилишга мажбур қилади. Шу билан бир вақтнинг ўзида давлат томонидан бозор муносабатларини молиявий бошқаришнинг аҳамияти ҳам ошади. Молиявий бошқариш корхоналарга солиқ солиш, қўшимча солиқларни (масалан, экспорт ва импорт солиғини) киритиш, меҳнаткашлар даромадларига солиқ солиш, мақсадли дастурларни молиялаштириш воситасида амалга оширилади. Хўжалик шартномалари ишлаб чиқарилаётган маҳсулотнинг сифат параметрларини бузганлик учун, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш бўйича талабларнинг санитария норма ва қоидаларига риоя қилмаслик учун молиявий жарималар тизимига талабчанлик оширилади. Давлат бюджети ва бюджетдан ташқари жамғармалар олдидаги молиявий мажбуриятларни ўз вақтида бажармаслик ёки тўлиқ бажармаслик, фойда ва бошқа солиқ солиш объектларини яширганлик учун жарима (санкция)ларнинг даражаси ва миқдори кучайтирилади. Аудиторлик молия назорати кенг ривож топмоғи лозим.

Аҳолига ижтимоий хизмат кўрсатишни яхшилаш мақсадида ижтимоий соҳа муассасалари ва ташкилотларида янги хўжалик механизми жорий этилган. Ижтимоий соҳа муассасаларига пулли хизмат кўрсатиш, хўжалик фаолияти билан шуғулланиш, олинган даромадларни мустақил тасарруф этиш ҳуқуқи берилган.

Давлат молия механизмига туб ўзгаришлар киритилди. Давлат бюджети даромадларини шакллантириш солиқ асосига ўтказилди, бюджет буромадлари таркиби ва бюджетдан молиялаштириш тизими бутунлай ўзгарди. Бюджетдан ташқари жамғармалар тизими кенг тарқалди. Бозор муносабатларининг ривожланиши мулкӣ ва шахсий суғуртани ташкил этиш ва бошқариш соҳасида ижобий натижаларга олиб келди: кооператив (ширкат) суғуртаси ривожланипти, акционерлик суғурта жамиятлари вужудга келяпти, суғуртанинг янги турлари пайдо бўляпти.

Молия механизмини қайта қуриш жараёни тегишли базани (асосни) яратиш билан бирга содир бўлаётир. Охирги йилларда молиявий фаолиятнинг ҳуқуқӣ асосларини яратадиган қатор қонунлар ва бошқа меъёрий ҳужжатлар қабул қилинди.

НАЗОРАТ УЧУН САВОЛЛАР

- Нима учун молиявий сиёсат молиявий бошқарув тизимида энг асосий элемент ҳисобланади?
- Молиявий сиёсат деб нимага айтилади ва у нимага қаратилган бўлади?
- Сиёсат, сиёсий таъсир ва сиёсий раҳбарлик қандай элементлардан таркиб топади?
- Молиявий сиёсатга оид уч мантиқий хулоса нималардан иборат?
- Молиявий сиёсатнинг ўзига хос бўлган энг асосий хусусиятларига нималар киради?
- Нималар молиявий сиёсатнинг энг асосий мақсади бўлиб ҳисобланади?
- Корхона молиявий сиёсатининг мақсади нималардан иборат бўлиши мумкин?
- Молиявий сиёсат нима орқали амалга оширилади ва унинг фаолияти қандай принциплар асосида қурилади?
- Молиявий сиёсатни амалга оширишнинг (ўтказишнинг, ҳаётга татбиқ этишнинг) асосий методологик принциплари нималардан иборат?
- Молиявий сиёсатнинг натижаллиги нималарга боғлиқ?
- Молиявий сиёсат, энг аввало, нимага йўналтирилган (қаратилган) бўлиши керак ва нима учун?
- Молиявий сиёсатнинг мазмуни, унинг асосий йўналишлари нималар орқали намоён бўлади?
- Мумтоз сиёсий иқтисод асосчилари бўлган А.Смит ва Д.Рикардолар молиявий сиёсатга оид концепцияларининг моҳияти нимадан иборат?
- XX асрнинг 20-йиллари охиридан бошлаб кейнчилик назарий концепциясига мувофиқ молиявий сиёсатнинг асосий йўналишларига нималар киради?
- XX асрнинг 70-йилларида иқтисодий назариянинг неоклассик йўналиши молиявий сиёсатнинг ўзига хос бўлган қандай хусусиятларини белгилаб берди?
- Шўролар давлатида ва социалистик ориентацияда (йўналишда) бўлган барча мамлакатларда молиявий сиёсатнинг ўзига хос бўлган белгилари нималардан иборат бўлган?
- II Жаҳон урушидан кейинги йилларда Совет давлатининг молиявий сиёсати нималарга қаратилган эди?
- Молиявий сиёсатни ишлаб чиқишда молиявий ресурсларни тақсимлаш ва қайта тақсимлашнинг негизида қандай принципларнинг ётиши муҳим аҳамиятга эга?
- Молиявий сиёсатнинг таркибий қисмларига (йўналишларига) нималар киради?
- Қандай беш йўналишларнинг йиғиндиси (мажмуи) давлат сиёсатини амалга оширишнинг асосий инструменти сифатида хизмат қиладиган молиявий сиёсатни аниқлаб беради?

- Молиявий сиёсатнинг таркибий қисми (йўналиши) сифатида давлатнинг бюджет сиёсати, энг аввало, нималарга мувофиқ равишда аниқланади ва унинг мазмуни нималардан иборат?

- Замонавий молия фани солиқларга нисбатан муносабатини аниқ белгилаш имконига эга бўлган. Бу муносабатлар нималардан ташкил топади?

- Молиявий сиёсатнинг таркибий қисмларидан (йўналишларидан) яна бири бўлган пул сиёсатининг ўзига хос бўлган характерли хусусиятлари нималардан иборат?

- Молиявий сиёсатнинг таркибий қисми (йўналиши) бўлган кредит сиёсатининг мазмуни нималардан ва у нима орқали амалга оширилади?

- Амалга оширилаётган кредит сиёсатига мувофиқ фоиз ставкаси асоссиз даражада юқори бўлса, у қандай салбий оқибатларга олиб келиши мумкин?

- Молиявий сиёсатнинг таркибий қисми (йўналиши) сифатида давлатнинг баҳо сиёсати нималар орқали ифодаланади?

- Инвестиция сиёсати молиявий сиёсатнинг таркибий қисмларидан (йўналишларидан) бири сифатида қандай тадбирлар комплексидан иборат бўлиши мумкин?

- Молиявий сиёсатнинг таркибий қисми (йўналиши) сифатида социал сиёсат яна сиёсатнинг қандай кўринишларини ўз ичига олади?

- Бож сиёсатининг мазмуни ва унинг ўзига хос бўлган хусусиятлари нималардан иборат?

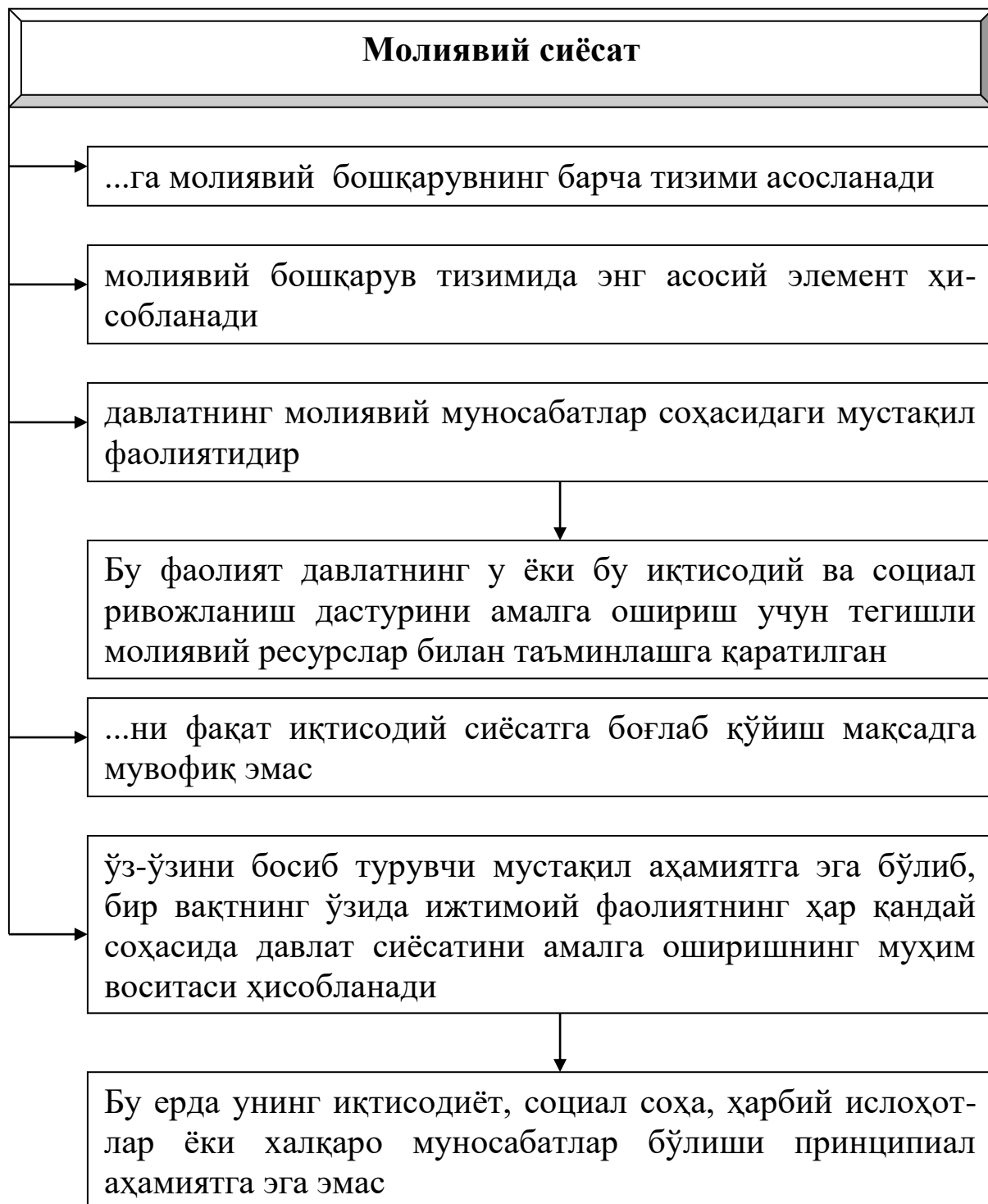
- Ўзбекистонда молиявий сиёсатнинг ҳозирги кундаги асосий вазибалари нималардан иборат?

- Ҳозирги шароитда ишлаб чиқилган давлат молия сиёсати концепциясининг мақсадини нималар ташкил этади?

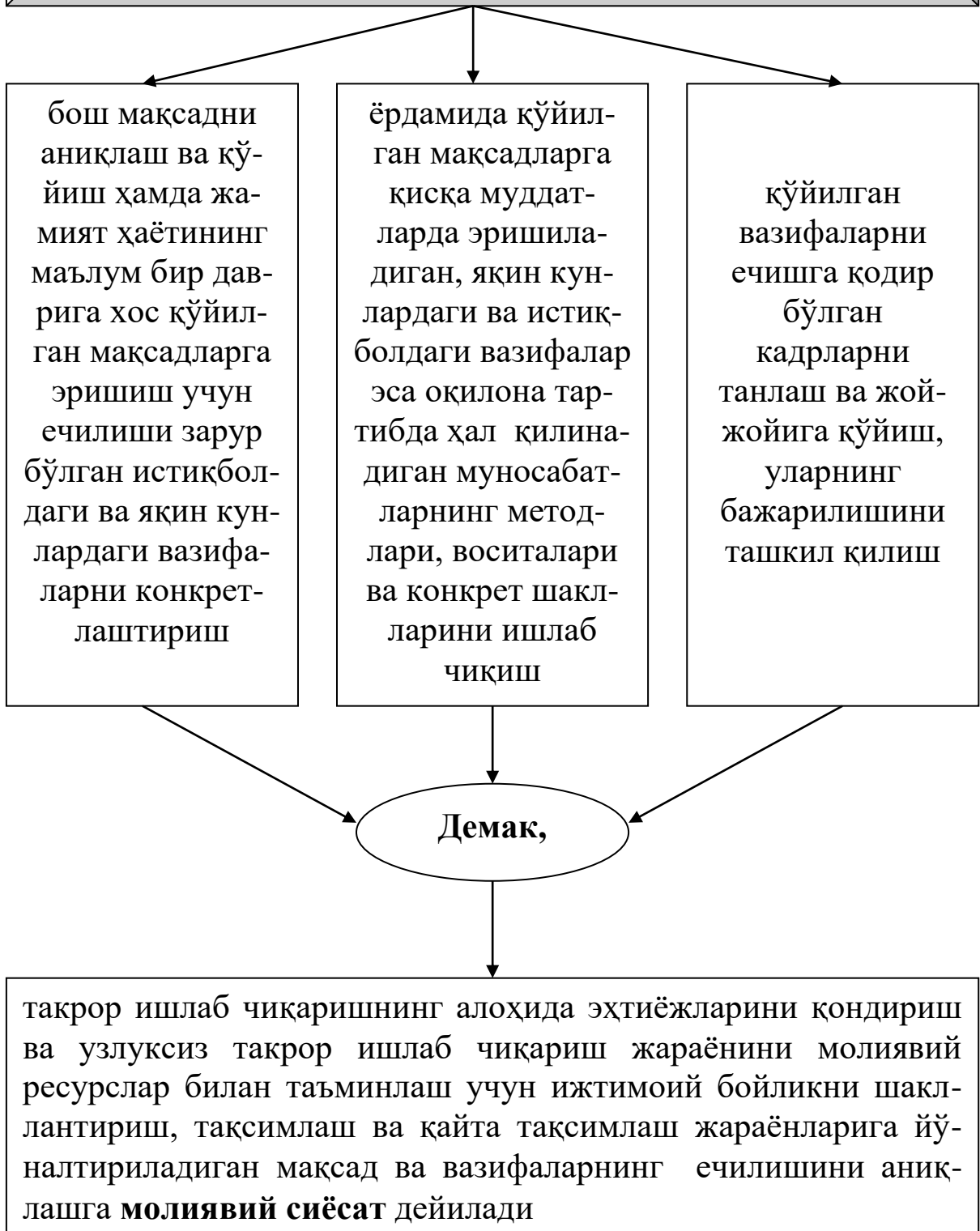
- Ҳозирги босқичдаги молия сиёсатининг ўзига хос хусусиятлари нималар билан характерланади?

2.ТАРҚАТМА МАТЕРИАЛ

3.1. Молиявий сиёсатнинг мазмуни ва принциплари

Сиёсат, сиёсий таъсир ва сиёсий раҳбарлик қуйидаги уч элементлардан таркиб топади

Молиявий сиёсат

...га қуйидагича бошқа таъриф ҳам бериш мумкин

молиядан фойдаланишнинг методлари, уни ташкил қилишнинг амалий шакллари ва методологик принципларининг мажмуига (йиғиндисига) **молиявий сиёсат** дейилади

айрим ҳолларда давлатнинг ўз функцияларини бажариши учун молиявий муносабатлардан фойдаланиш билан боғлиқ бўлган давлат органларининг маълум бир фаолияти сифатида талқин қилинади

Бундай талқин ўзида бир неча хавфни мужассам этади

миллий хўжалик тараққиётида давлатнинг роли тўғрисидаги жамиятда ҳукмрон бўлган тасаввурларга мувофиқ равишда давлатнинг вазифалари ва функциялари ҳам ўзгаради, трансформацияланади. Масалан, мамлакат иқтисодиётига давлатнинг аралашуви, аҳоли турмуш даражаси социал-иқтисодий шароитларини тенглаштириш ва шунга ўхшаш давлатнинг функциялари ва вазифаларини аниқлайдиган бошқа бир қанча масалалар ҳамон мунозаралигича қолмоқда

молиявий сиёсатдан фақат давлатнинг функцияларини бажариш воситаси (инструменти) сифатида фойдаланиш давлат ҳокимият органлари, маҳаллий ўз-ўзини бошқариш органлари билан молия тизимининг бошқа субъектлари, яъни айнан мамлакатнинг аҳолиси ва хўжалик юритувчи субъектлари манфаатлари ўртасида қарама-қаршиликларни келтириб чиқаради

Молиявий сиёсатга оид уч мантиқий хулоса

биринчидан

молиявий сиёсат фақат ўз манфаатларини кўзда тутадиган ҳокимият органларининг у ёки бу мақсадларга эришишининг инструменти эмас, балки жамиятнинг социал-иқтисодий вазифаларини ечиш воситаси бўлиши керак

иккинчидан

давлатнинг молиявий сиёсати фақат давлат ҳокимият органларининг эмас, балки молия тизими барча субъектларининг манфаатларини ҳисобга олиши лозим

учинчидан

давлат молиявий сиёсати ва давлат ҳокимият органларининг молиявий сиёсатини фарқлаш зарур

Шундай қилиб, давлат молиявий сиёсатини мамлакат молия тизимининг барча бўғинларида молиявий ресурсларнинг ўсишини баланслаштирилган (мутаносиблаштирилган) ҳолда таъминлаш бўйича давлат социал-иқтисодий сиёсатининг бир қисми сифатида қараш керак. Хорижий тажрибаларнинг кўрсатишича, молиявий ресурсларнинг баланслаштирилган (мутаносиблаштирилган) ҳолда ўсишининг зарурлигини инкор этиш мамлакат молия тизимининг ўзини деградациялашувига, иқтисодиётнинг емирилиши ва вайрон бўлишига олиб келади

**Молиявий сиёсатнинг ўзига хос бўлган
энг асосий хусусияти**

бу сиёсат мамлакат ишлаб чиқарувчи кучларининг ривожланишига ва иқтисодий муваффақиятларга узлуксиз равишда таъсир кўрсатиб туришга йўналтирилган бўлиши керак. Бундай сиёсат аҳолининг турмуш фаровонлиги таъминлаб ва давлат даромадларининг манбаини кўпайтириб, молиявий хўжаликка нисбатан энг юқори натижаларни бериши мумкин

Молиявий сиёсатнинг ана шунга
йўналтирилганлиги орқали унинг
қуйидаги **энг асосий мақсадини** аниқлаш
мумкин

жамиятнинг социал-иқтисодий тараққиёти, аҳоли турмушининг даражаси ва сифатини ошириш учун молиявий шароитларни яратиш молиявий сиёсатнинг **энг асосий мақсадидир**

**Корхона молиявий сиёсатининг мақсади қуйидагилардан
иборат бўлиши мумкин**

→ рақобат кураши шароитида корхонанинг соғлом ҳаёт кечиришига (фаолият кўрсатишига) эришиш

→ йирик молиявий муваффақиятсизликлардан ва банкротга (касонда) учрашдан қочиб қутилиш

→ рақобатчилар билан курашда етакчиликка (лидер бўлишга) эришиш

→ корхонанинг бозор қийматини максималлаштириш

→ корхона иқтисодий салоҳиятининг ўсиш суръатларини барқарор ўстириш

→ ишлаб чиқариш ва реализация ҳажмини ошириш

→ фойдани максималлаштириш

→ харажатларни минималлаштириш

→ рентабелли фаолиятни таъминлаш

→ ва бошқалар

Молиявий сиёсат

молиянинг ўзида (бошқарув объектларида) бевосита му-
жассам бўлган бошқарувнинг салоҳиятли имконият-
ларини, ишнинг конкрет методлари, молия тизимининг
(бошқарув субъектлари) органларини ташкил қилиш
билан ягона жойга боғлашга имкон беради

дунёнинг барча мамлакатларида молия тизими орқали амалга
оширилиб, унинг фаолияти қуйидаги принциплар асосида
қурилади

молия
тизими
бўғинлари-
нинг ўзига
хос бўлган
хусусиятларини
инобатга олиб
молиявий
бошқарувни
амалга
ошириш

барча
молиявий
муассасалар
функция-
ларининг
умумийлиги

барча қуйи
бошқарув
органларининг
фаол
иштирокида
марказдан
умумий
бошқариш

Молиявий сиёсатни амалга оширишнинг (ўтказишнинг, ҳаётга татбиқ этишнинг) асосий методологик принциплари

пировард мақсадга боғлиқлик

хўжалик барча тармоқларининг макроиқтисодий баланслаштирилганлиги (мувозанатлилиги, мутаносиблиги)

жамият барча аъзоларининг манфатларига мувофиқлиги (мос келиши)

реал (хақиқий) имкониятлар асосида ички ва ташқи иқтисодий шароитларни ҳисобга олиш

Молиявий сиёсатнинг амалга оширилишини давлат томонидан ўз функциялари ва дастурларини (узоқ, ўрта ва қисқа муддатли) бажариш учун молиявий ресурсларни мобилизация қилиш (жалб қилиш), уларни тақсимлаш ва қайта тақсимлашга йўналтирилган давлат тадбирларининг мажмуи таъминлайди

Бу тадбирларнинг орасида молиявий муносабатларнинг шакллари ва нормаларини ҳуқуқий регламентация қилиш (тартибга солиш) муҳим ўрин эгаллайди

Молиявий сиёсатнинг мазмуни

у қамраб олиши мумкин бўлган молиявий муносабатлар ривожланиши йўналишларининг умумий комплекси билан белгиланади

Уларнинг таркибига қуйидагилар кириши мумкин

молиявий сиёсатнинг умумий концепциясини (унинг мақсадларини, принципларини, вазифаларини, амалга ошириш босқичларини ва энг самарали методларини) ишлаб чиқиш

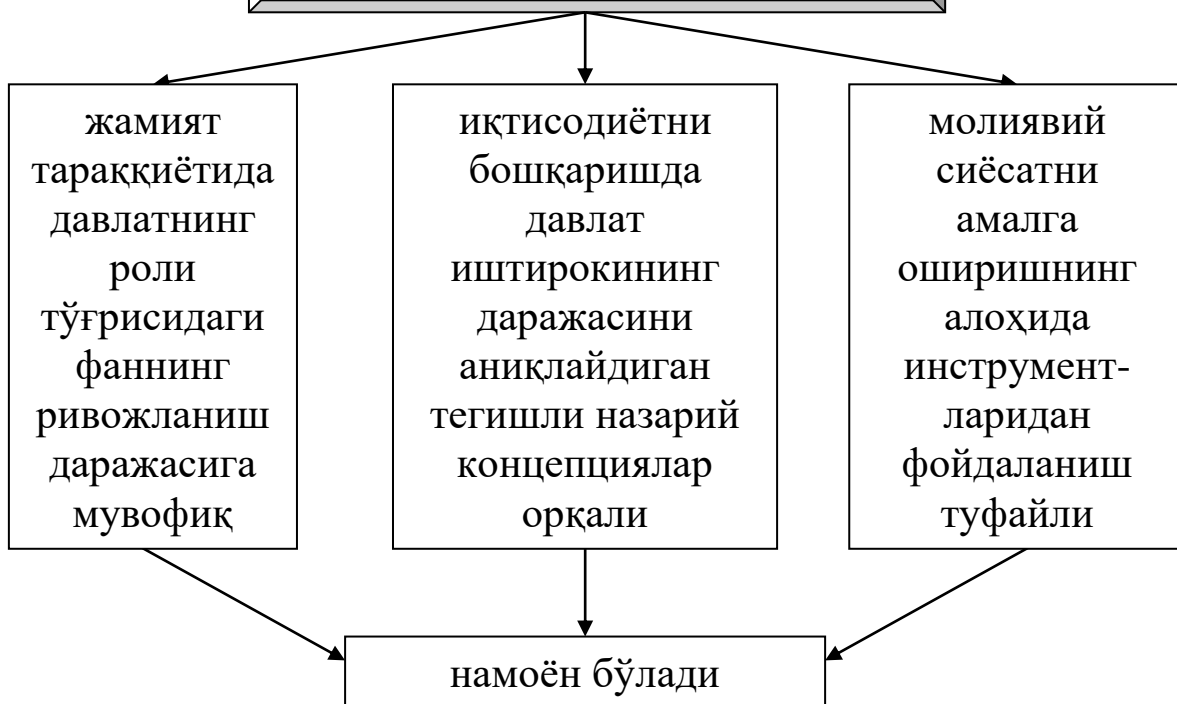
макродаражада ва бозор иқтисодиётининг субъектлари даражасида иқтисодий ўсишни рағбатлантирадиган бозор иқтисодиётининг ривожланишига мос (адекват) бўлган динамик ҳолдаги молия механизмини шакллантириш

марказлаштирилган ва марказлаштирилмаган ресурслар ва молиявий оқимларнинг самарали бошқарилишини ошириш бўйича чоралар тизимини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш

ижтимоий такрор ишлаб чиқариш ва иқтисодиётни истиқболли реструктуризация қишлишдаги ролига мувофиқ равишда социал иқтисодий тизимнинг барча даражалари ва соҳалари бўйича молиявий ресурсларни оқилона (оптимал) тақсимлашни ташкил қилиш

иқтисодий ўсишнинг жорий ва истиқболдаги молиявий салоҳиятини шакллантириш

Молиявий сиёсатнинг мазмуни

Молиявий сиёсатни ишлаб чиқишда молиявий ресурсларни тақсимлаш ва қайта тақсимлашнинг негизида қуйидагиларнинг ётиши **принципиал аҳамиятга эгадир**

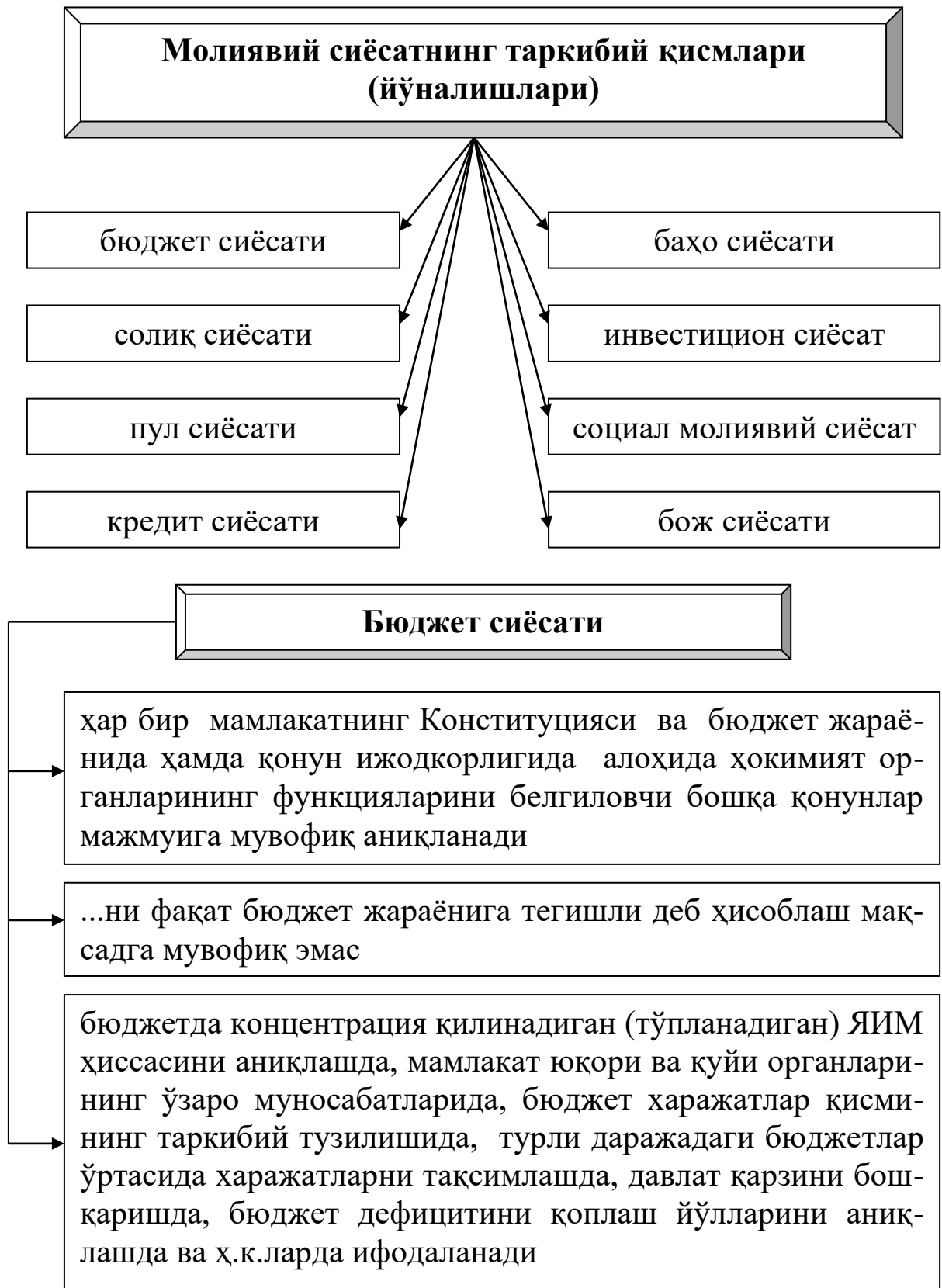
→ тақсимлаш муносабатларининг субъектларини танлаш, яъни молиявий ресурсларнинг эгалари ва тақсимловчиларини танлаш

→ юридик шахслар ва аҳолининг ўз эҳтиёжларини қондиришдаги мустақиллик даражаси ва давлатнинг функцияларига боғлиқ равишда давлат ихтиёридаги молиявий ресурсларнинг марказлаштирилиш даражасини аниқлаш

→ биринчи даражали ижтимоий эҳтиёжлар ва уларни қондириш чораларини аниқлаш ва шуларга мос равишда молиявий ресурслардан фойдаланишнинг устувор йўналишларини белгилаш

→ молиявий ресурсларни шакллантиришнинг манбалари ва методларини танлаш

3.3. Молиявий сиёсатнинг таркибий қисмлари (йўналишлари)

Солиқ сиёсати

молиявий сиёсатнинг энг муҳим қисми (йўналиши) ҳисобланади

Беш юз йилдан ортиқроқ вақт мобайнида замонавий молия фани солиқларга нисбатан муносабатини аниқ белгилаш имконига эга бўлган. Бу муносабатлар қуйидагилардан ташкил топади:

→ солиқларсиз давлатнинг фаолият кўсатиши мумкин эмас

→ солиқли ундириш қатъий ўсиш тенденциясига эга

→ оқилона солиқ оstonасидан ўтилганидан сўнг табиий такрор ишлаб чиқариш жараёни бузилади – иқтисодиётнинг ўз-ўзидан бузилиши (емирилиши) содир бўлади

→ таназзул даврида солиқлар мумкин қадар минимал даражада ўрнатилмоғи лозим. Бунинг натижасида мамлакатнинг иқтисодий механизми ички инвестицион салоҳиятни сафарбар этиш ҳисобидан тикланади

→ солиқнинг юқори оstonаси капиталнинг четга чиқиб кетишига олиб келади

→ иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солиш керак, албатта. Бироқ, суммар ўлчовларда соф даромаднинг 30% дан ортиқ қисмининг ундирилишида мамлакатнинг иқтисодий ўсиши тўхтади

Солиқ сиёсати

молиявий сиёсатнинг энг муҳим қисми (йўналиши) ҳисобланади

Беш юз йилдан ортиқроқ вақт мобайнида замонавий молия фани солиқларга нисбатан муносабатини аниқ белгилаш имконига эга бўлган. Бу муносабатлар қуйидагилардан ташкил топади (давоми):

солиқ имтиёзлари очиклик характерига эга бўлиши ва барча такрор ишлаб чиқариш субъектлари учун тенг бўлиши керак

солиқ тизими конфискацион характерга эга бўлмаслиги лозим

қонунлар ва қоидаларнинг барқарорлигини давлат кафолатлаган иқтисодий тизимда солиқларнинг суммар ўлчо-ви барқарор ўсиш тенденциясига эга бўлади. Барқарорлик кафолати сифатида давлат ўзининг мажбуриятларини бузишни бошладими, капитал хуфёна иқтисодиётга ёки хорижга ўтишни бошлаб, бюджетнинг даромадлар базасини (асосини) қисқартираверади

солиқ тизими оддий, очик ва самарали бўлмоғи лозим. Солиқлар сонини, солиққа тортиш объектларини кўпайтириш, кўп босқичли солиқларни жорий этиш солиқларни ундириш бўйича харажатларнинг ортишига, боқиманда ва жарималарнинг ўсишига ва пировардида, мулкни қамокқа олиш, солиқ тўловчини касод деб эълон қилиш ва ҳ.к. йўллар орқали иқтисодиётнинг емирилишига олиб келади

Солиқ сиёсати

молиявий сиёсатнинг энг муҳим қисми (йўналиши) ҳисобланади

Беш юз йилдан ортиқроқ вақт мобайнида замонавий молия фани солиқларга нисбатан муносабатини аниқ белгилаш имконига эга бўлган. Бу муносабатлар қуйидагилардан ташкил топади (давоми):

солиққа тортиш эгри (билвосита) тизимининг устуворлиги бюджет даромадларини шакллантириш нуқтаи назаридан қулай ҳисобланади. Лекин бу нарса, охир оқибатда, мамлакат аҳолиси асосий қисмининг қашшоқланишига олиб келади. Чунки бундай солиқларнинг юки товарлар ва хизматларнинг якуний (охирги) истеъмолчиси гарданига (зиммасига), яъни яшаш минимуми даражасида ёки социал тирикчилик даражасида даромадга эга бўлган аҳолининг 80-90% қисмига юкланади. Бу парадокс даромадларнинг турли даражаларида истеъмолнинг нисбатан бир хил даражасига асосланган

эгри (билвосита) солиқлар тизимининг хавфлилиги шундаки, бу тизимда аҳолининг асосий қисмидан жамғармалар олиб қўйилади ва бу, ўз навбатида, кредит тизими ва иккиламчи молиявий бозор тизимининг асосларини бузади, эгри (билвосита) солиқларни соғлиқ учун зарарли бўлган товарлар, зебу-зийнат буюмлари, айрим ҳолларда импорт қилинадиган товарлар ва хизматлар ва бошқа бир қанча ўзига хос бўлган махсус ҳолатларга нисбатан жорий этиш зарур

даромад ва мол-мулкдан олинадиган солиқлар солиқ базасининг асосийси бўлиб ҳисобланиши (хизмат қилиши) керак. Уларни пропорционал солиққа тортиш принципларига асосан қурмоқ лозим

Пул сиёсати

молиявий сиёсатнинг таркибий қисмларидан (йўналишларидан) яна биридир

Агар муомаладаги пул миқдори товарлар массаси миқдорига (пулнинг айланиш тезлигини ҳисобга олган ҳолда) мос келмаса, пул массасининг етмаган қисми қоғоз пуллар (пулларнинг суррогати) ҳисобидан ёки хорижий валюта ҳисобидан тўлдирилади (тикланади). Ва аксинча, агар пул массаси унга бўлган талабдан ортиқ бўлса, ё пул массасининг мамлакатдан четга чиқиши (оқиши) ёки миллий валютанинг қадрсизланиши содир бўлади

Товарлар массаси чекланганда пул эмиссияси бошқа мамлакатларнинг пул бирлигига нисбатан миллий пул бирлигининг қадрсизланишига олиб келади

...нинг таркибий қисмларидир (йўналишларидир) бўлиб эмиссия сиёсати ва миллий валютанинг барқарорлиги ҳам ҳисобланади

Эмиссион сиёсат муомала учун зарур бўлган пулнинг миқдорини аниқлашдан ташқари яна бошқа бир йўналишга эга. Бу йўналиш бюджет даромадларини кўпайтиришдир. Ана шу йўналиш алоҳида эҳтиёткорликни талаб этади. Чунки маълум бир миқдорий чегарадан ўтилганидан сўнг пул тизими инфляцияга мойил (таъсирчан) бўлиб қолади, яъни бюджет даромадларининг реал қадрсизланиши содир бўлиши мумкин. Агар қандайдир бир сабабларга кўра давлат ўз пул тизимини тартибга солишга қодир бўлмаса, мамлакатнинг иқтисодий хавфсизлигига путур этади

Кредит сиёсати

ҳам молиявий сиёсатнинг таркибий қисми (йўналиши) бўлиб, унинг намоён бўлиши мамлакатнинг кредити тизими орқали амалга оширилади

Кредит тизими ссуда капиталининг фаолият кўрсатишини таъминлайди. Ўз навбатида, ссуда капитали такрор ишлаб чиқариш жараёнини амалга оширишнинг муҳим шарти ҳисобланиб, айланма маблағларни тўлдириш ва инвестициялар учун маблағларнинг қарзга олиншини таъминлайди. Иқтисодиётнинг кредит сектори ўртача фойда нормасини тенглаштириш учун ҳам хизмат қилади. Фоиз ставкасининг даражаси жамиятдаги иқтисодий фаолликка салбий таъсир кўрсатиши мумкин. У асоссиз даражада юқори бўлса, қуйидаги салбий оқибатларга олиб келиши мумкин:

кредитларнинг қайтарилмаслиги

ишлаб чиқариш сектори ва хизматлар секторида маҳсулотлар нархининг ўсиши

қарзга олувчилар рентабеллик даражасининг пасайиши ва бунинг оқибатида солиққа тортиладиган базанинг қисқариши

ишлаб чиқаришнинг қисқариши

такрор ишлаб чиқариш жараёни субъектлари даромадларининг пасайиши натижасида ички истеъмол бозорининг торайиши

Баҳо сиёсати

молиявий сиёсатнинг таркибий қисми (йўналиши)

монопол товар ва хизматлар баҳоси ва тарифининг коррективка қилиниши (ўзгартирилиши) орқали ифодаланади

Ер, ости бойликлари, сув ҳавзалари, темир йўллар, электр узатиш тармоқлари, нефт ва газ қувурлари давлатнинг монопол эгалигидадир. Бу тармоқлар товарлари ва хизматлари баҳосининг ўсиши (ортиши) миллий хўжалик барча бошқа секторларида баҳоларнинг ўсишига олиб келади

иқтисодиётни тартибга солишнинг муҳим омили бўлиб ҳисобланади

Инвестиция сиёсати

мамлакат иқтисодиётининг реал секторига ўз ва хорижий инвестицияларни жалб қилиш учун шароитларни яратиш бўйича тадбирлар комплексидан иборат

давлат бошқаруви ва хўжалик юритувчи субъектлар молиясини бошқаришнинг турли даражаларида амалга оширилади

...нинг асосий вазифаси мамлакат иқтисодиётига инвесторлар томонидан молиявий ресурсларни киритиш (жойлаштириш), мамлакатдан капиталнинг “қочиб” кетмаслиги ва аксинча, мамлакатга хорижий капиталлар оқимининг кириб келиши учун шароитларни яратиш орқали ифодаланади

Социал молиявий сиёсат

Конституцияга мувофиқ мамлакат аҳолисининг ҳуқуқларини молиявий жиҳатдан таъминлаш билан боғлиқ

Ҳозирги пайтда бу сиёсат, ўз навбатида, қуйидагиларни ўз ичига олади

пенсия сиёсати

аҳоли айрим социал гуруҳларига молиявий ёрдам кўрсатиш сиёсати

иммиграцион сиёсат

бошқа сиёсатлар

Бож сиёсати

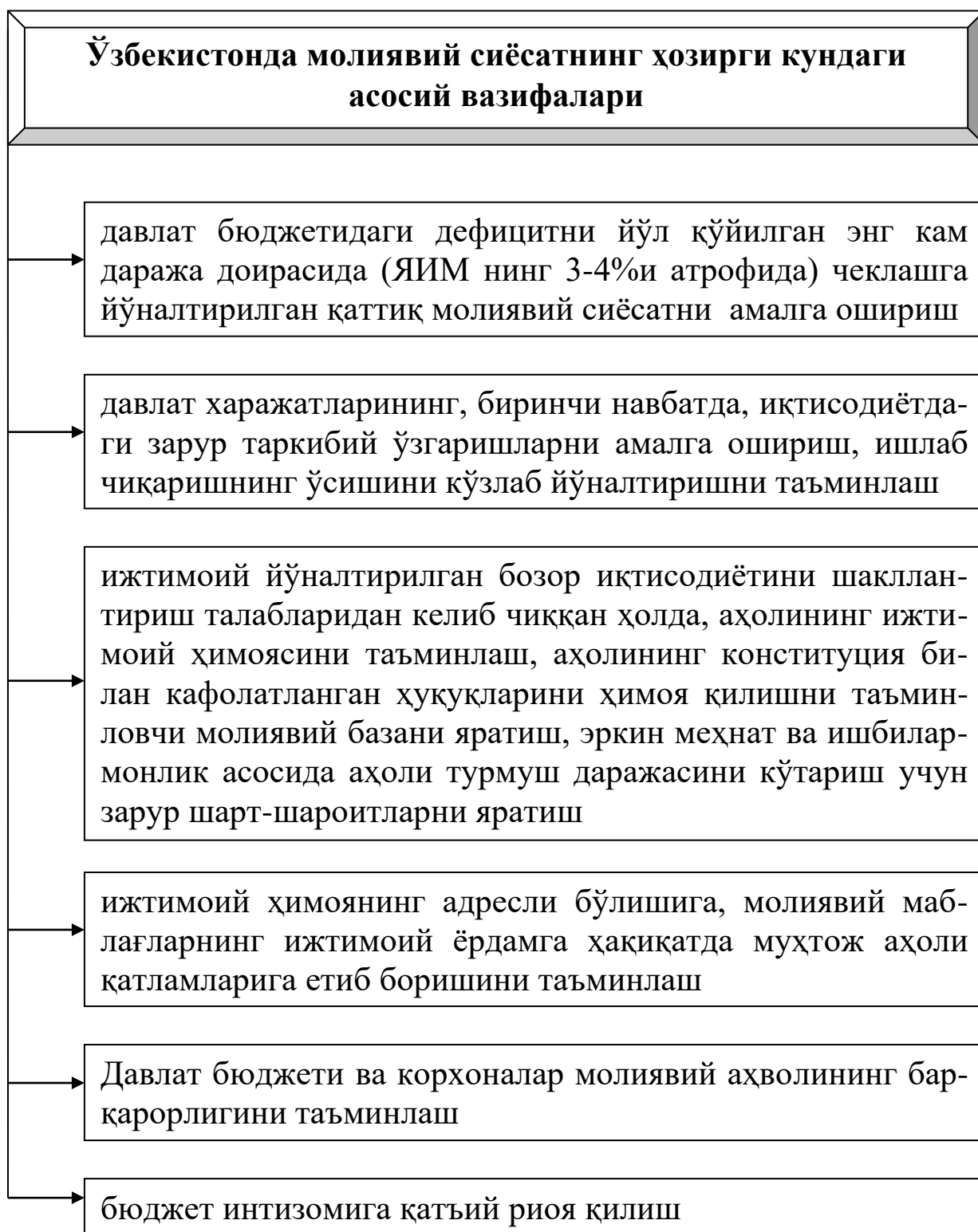
мамлакат иқтисодиётига таъсир кўрсатишнинг ўзига хос усули бўлиб, у бир томондан, мамлакат ички бозорига импорт қилинаётган товарлар ва хизматларни кенгайтириши ёки чеклаши, иккинчи томондан эса, мамлакатдан товарлар ва хизматлар экспортини рағбатлантириши ёки унга тўсқинлик қилиши мумкин

бумеранг ҳаракатига эгадир

йўналишининг танланиши мамлакатнинг иқтисодий аҳволига мос келиши керак

божхона божлари ва тўловларини оширишга йўналтирилган бюджет сиёсатига боғлиқ бўлади

3.3. Ҳозирги босқичдаги молия сиёсати ва унинг ўзига хос хусусиятлари

Ўзбекистонда молиявий сиёсатнинг ҳозирги кундаги асосий вазифалари (давоми)

солиқ сиёсатини такомиллаштириш, солиқларнинг иқтисодиётга рағбатлантирувчи таъсирини кучайтириш

солиқ тизимининг ишлаб чиқаришни ривожлантиришга, моддий, табиий, молиявий ва меҳнат ресурсларидан, тўпланган мол-мулкдан самарали фойдаланишга рағбатлантирувчи таъсирини ошириш; корхоналар зиммасидаги солиқ юкини камайтириш, қўшилган қиймат ва фойда солиғидан олинадиган солиқ ставкаларини камайтириш ва шу асосда ишлаб чиқаришни жонлантиришга туртки бериш; солиқ тушумлари таркибини тубдан ўзгартириш, ресурслар, мол-мулк солиғининг ролини ошириш, жисмоний шахслардан солиқ ундиришнинг прогрессив тизимини жорий этиш

маҳаллий бюджетларни шакллантириш манбалари бўлган республика солиқлари билан маҳаллий солиқлар ўртасида аниқ чегара ўтказиш

Давлат бюджети даромадларини катта қисмини жойларга бириктириш, маҳаллий бюджетларнинг даромад манбаларини мустаҳкамлаш

солиқ сиёсати белгилаб берган чора-тадбирларни амалиётга тадбиқ этувчи тегишли молия-солиқ механизмининг ишлаб чиқиш ва такомиллаштириш

ва бошқалар

Ҳозирги босқичдаги молия сиёсати ва унинг ўзига хос хусусиятлари

Ҳозирги вақтда мамлакатимиз молия сиёсати муаммолари қаторига унинг ҳаёт (давр) билан ҳамнафаслигини таъминлаш, унинг давлатимиз ривожланишининг ўзгарган шароитларига тезда мослаша билишини таъминлаш, ўз ечимини кутаётган вазифаларни ҳал этиш учун керакли усулларни ўз вақтида топа билиш, стратегик концептуал ечимларни ишлаб чиқиш, маблағларга қараб яшаш талабига риоя этилишини таъминлаш, фуқаролар ижтимоий талаб-эҳтиёжларини қондиришнинг молиявий базасини (асосини) белгилашда қолдиқ ёндашувидан (усулидан) ижтимоий харажатларнинг адреслилигини таъминлашга ўтиш каби тадбирлар киради

Ҳозирги шароитда ишлаб чиқилган давлат молия сиёсати концепциясининг мақсади иқтисодийни барқарор ривожлантириш, ижтимоий ишлаб чиқариш самарадорлигини бутун чоралар билан ошириш асосида жамият аъзоларининг турмуш фаровонлиги даражасини таъминлашдан иборат

Жамият тараққиёт ҳозирги босқичининг молия сиёсати молия стратегияси талаблари асосида ва юзага келган иқтисодий шарт-шароитларни ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилган

Сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий шароит ўзгариши билан давлат харажатлари доимо ўсиб боради. Шу муносабат билан ҳозирги молия сиёсати давлат молия ресурсларининг мунтазам ўсишини таъминлашга қаратилган тадбирларни назарда тутди

Ҳозирги босқичдаги молия сиёсати ва унинг ўзига хос хусусиятлари

Бюджетга тушаётган тўловлар ҳажмини оширишнинг зарурлиги хўжалик бўғинларининг ишчан фаоллигини жонлантиришга қаратилган молия сиёсатининг ҳаётга татбиқ этилишини талаб қилади

Молиявий сиёсатни фаоллаштириш мақсадида молиявий ресурсларни қайта тақсимлаш амалиётини тубдан ўзгартириш катта аҳамиятга эга

Молиявий сиёсат реал молиявий имкониятларни ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилиши ва татбиқ этилиши зарур. Сарфлар (харажатлар) молия ресурсларининг кўпайганидагина ўсиши мумкин

Иқтисодий ва молиявий сиёсатнинг ҳамма тадбирлари, бир томондан, аҳолига ўз даромадларини ошириш имкониятини бериш, иккинчи томондан эса тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш учун мақбул шароитларни яратишга қаратилиши керак

Молиявий сиёсатнинг тубдан ўзгаришига мос равишда молия механизми ҳам қайта қурилмоғи лозим. Молия механизмини қайта қуришнинг мақсади бозор муносабатлари асосида ижтимоий ишлаб чиқариш самарадорлигига унинг таъсирини кучайтириш, молия ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигини оширишни таъминлашдир. Молия механизмини қайта қуриш негизида корхона, ташкилотлар ишининг якуний натижаларини яхшилаш учун хўжалик ташаббускорлиги ва масъулиятини бутун чоралар билан кучайтириш талаб қилинади

3.АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ УЧУН МАТЕРИАЛ

Топшириқ-1. Тестларни ечинг.

1. Сиёсат – бу:

1. бош мақсадни аниқлаш ва қўйиш ҳамда жамият ҳаётининг маълум бир даврига хос қўйилган мақсадларга эришиш учун ечилиши зарур бўлган истиқболдаги ва яқин кунлардаги вазифаларни конкретлаштириш;
2. бюджетнинг даромадлар ва харажатлар қисмининг бажарилиши.
3. режада кўзда ту-тилган тадбирларни амалга ошириш учун субъектларга бюджетдан маблағларни тақдим этиш тизими тушунилади.
4. турли – туман субъектларнинг бозордаги талаб эҳтиёжни қондиришга қаратилган фаолиятларининг мажмуасидир.
5. бюджет тизими тузилишини ташкил этиш ва принципларини, унинг таркибий тузилмасини, улар алоҳида бўғинлари ўртасидаги ўзаро боғлиқликни ифодалайди.

1. Сиёсий таъсир – бу:

1. қўйилган вазифаларни ечишга қодир бўлган кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйиш, уларнинг бажарилишини ташкил қилиш.
2. қўйилган мақсадларга қисқа муддатларда эришиладиган, яқин кунлардаги ва истиқболдаги вазифалар эса оқилона тартибда ҳал қилинадиган муносабатларнинг методлари, воситалари ва конкрет шаклларини ишлаб чиқиш.
3. ЯИМнинг қайта тақсимланиши натижасида давлат бюджетида жамланган пул маблағларининг мақсадга мувофиқ қайта тақсимланиши ва ишлатилиши билан боғлиқ бюджет қонунчилиги билан тартибга солинадиган пул муносабатлари йиғиндисидир.
4. бюджет харажатларининг инновация ва инвестиция фаолиятини таъминлайдиган қисми ҳисобланади. Унга тасдиқланган инвестиция дастурига мувофиқ ишлаб турган ёки янгидан ташкил қилинадиган Хўжалик юритувчи субъектларлар, ташкилотлар ва муассасаларга инвестициялар учун мўлжалланган харажатлар киради.
5. инновацион характердаги ишларни мақсадли-имтиёзли молиялаштириш.

1. Сиёсий раҳбарлик – бу:

1. қўйилган вазифаларни ечишга қодир бўлган кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйиш, уларнинг бажарилишини ташкил қилиш.
2. қўйилган мақсадларга қисқа муддатларда эришиладиган, яқин кунлардаги ва истиқболдаги вазифалар эса оқилона тартибда ҳал қилинадиган муносабатларнинг методлари, воситалари ва конкрет шаклларини ишлаб чиқиш.
3. ЯИМнинг қайта тақсимланиши натижасида давлат бюджетида жамланган пул маблағларининг мақсадга мувофиқ қайта тақсимланиши

ва ишлатилиши билан боғлиқ бюджет қонунчилиги билан тартибга солинадиган пул муносабатлари йиғиндисидир.

4. бюджет харажатларининг инновация ва инвестиция фаолиятини таъминлайдиган қисми ҳисобланади. Унга тасдиқланган инвестиция дастурига мувофиқ ишлаб турган ёки янгидан ташкил қилинадиган Хўжалик юритувчи субъектларлар, ташкилотлар ва муассасаларга инвестициялар учун мўлжалланган харажатлар киради.
5. инновацион характердаги ишларни мақсадли-имтиёзли молиялаштириш.

1. Молия сиёсати – бу:

1. давлат томонидан ташкил этилган, назорат қилиш вазифалари юклатилган давлат ёки мустақил жамоат органлари томонидан ҳукумат, Хўжалик юритувчи субъектларлар, ташкилотлар ва муассасалар фаолиятининг самарадорлигини аниқлашга қаратилган назорат тизимидир.
2. мураккаб иқтисодий категория бўлиб, асосан капитал эгаси бўлган мулкдорлар билан қарз олувчилар ўртасидаги муносабатларни ифодалаб, бу муносабатлар маълум молиявий институтларнинг ёрдами билан амалга оширилади
3. бу молиявий ресурсларни жамлаш, уларни давлатнинг ўз функция ва вазифаларини амалга ошириш учун тақсимлаш ва ишлатиш шакл ҳамда усулларида тизимли намоён бўлувчи тадбирлар йиғиндисидир.
4. тақсимот ва қайта тақсимот муносабатларининг кенг тизимини амалга ошириш, даромад ва жамғармаларни ташкил қилиш, марказлашган ва марказлашмаган пул фондларини тузишни таъминловчи шакл ва усуллар йиғиндисидан иборатдир.
5. субъектларнинг молиявий муносабатларни амалга ошириш, пул оқими – фондларини уюштириш, тақсимлаш ва самарали ишлатишга оид фаолиятни билдиради.

1. Молиявий стратегия – бу:

1. стратегия белгилаб берган вазифаларни жамият ривожланишининг конкрет босқичида молиявий муносабатларни ташкил этиш усуллари орқали амалга оширади.
2. тақсимот ва қайта тақсимот муносабатларининг кенг тизимини амалга ошириш, даромад ва жамғармаларни ташкил қилиш, марказлашган ва марказлашмаган пул фондларини тузишни таъминловчи шакл ва усуллар йиғиндисидан иборатдир
3. ижтимоий ва иқтисодий стратегияни белгилаб берган узоқ истиқболга мўлжалланган ва йирик масштабдаги вазифаларни бажаришга қаратилган бўлиб, у молия ривожланишининг асосий концепцияларини ишлаб чиқиш, молиявий муносабатларни ташкил этиш тамойилларини белгилашни кўзда тутди.

4. бу молиявий ресурсларни жамлаш, уларни давлатнинг ўз функция ва вазибаларини амалга ошириш учун тақсимлаш ва ишлатиш шакл ҳамда усулларида тизимли намоён бўлувчи тадбирлар йиғиндиси.
5. субъектларнинг молиявий муносабатларни амалга ошириш, пул оқими – фондларини уюштириш, тақсимлаш ва самарали ишлатишга оид фаолиятни билдиради.

2-топшириқ. Қуйидаги саволларга жавоб беринг.

1. Юз бериши характерига эга бўлмаган, кутилмаган тасодиф ва ҳодисалардан олинган даромадлар тушунилади. Буларга давлат қонунларини ўзгариши, табиий офатлар, революцион ўзгаришлар натижасида вужудга келган даромадлар қандай даромадлар таркибига киради?
2. Тақсимот ва қайта тақсимот муносабатларининг кенг тизимини амалга ошириш, даромад ва жамғармаларни ташкил қилиш, марказлашган ва марказлашмаган пул фондларини тузишни таъминловчи шакл ва усуллар йиғиндисига нима дейилади?
3. Субъектларнинг молиявий муносабатларни амалга ошириш, пул оқими – фондларини уюштириш, тақсимлаш ва самарали ишлатишга оид фаолиятга нима дейилади?
4. Қимматли қоғозлар, валюта операциялари, кредит ва қарзларни беришдан олинган даромадлар тушунилади. Буларга роялти, дивидентлар ва фоизлар, ижобий курч фарқлари кўринишидаги даромадлар га нима дейилади?
5. Қанндай турдаги ташкилотлар асосий мақсади фойда олиш эмас, балки ижтимоий ва иштирокчиларининг моддий манфаатларини кўзлаб фаолият юритадилар?
6. Тегишли бюджетда кўзда тутилган барча харажатларни тўлиқ қоплаш мақсадида умумдавлат солиқларидан қуйи бюджетдаги бириктирилган даромадларнинг устига юқори бюджетдан бериладиган даромадлар қандай номланади?

1. Ривожланган мамлакатлар молиявий сиёсатини тасвирлаб беринг. 10 та гапдан иборат бўлган кичик эссе ёзиб беринг (интернетдан фойдаланинг).
2. Молиявий сиёсат асосида кичик кроссворд тузинг. Кроссворд 15-16 та сўздан иборат бўлсин.

4.ГЛОССАРИЙ

3-мавзу: Молиявий сиёсат

Молия сиёсати (финансовая политика, Financial Policy) – бу молиявий ресурсларни жамлаш, уларни давлатнинг ўз функция ва вазифаларини амалга ошириш учун тақсимлаш ва ишлатиш шакл ҳамда усулларидан тизимли намоён бўлувчи тадбирлар йиғиндиси.

Молия сиёсатининг муҳим вазифаси (Важной задачей фискальной политики, An important objective of fiscal policy) – у ёки бу иқтисодий ва ижтимоий ривожланишнинг давлат режасини ёки чора-тадбирларини амалга ошириш учун тегишли молиявий ресурслар билан таъминлашдир.

Молия сиёсатини асосий йўналишлари (Основная бюджетная политика, The main fiscal policy) – молиявий ресурсларни имкон қадар юқори ҳажминини аниқлаш ва ушбу манбалар доимийлиги ва узлуксизлигини таъминлашдир, чунки молиявий ресурслар потенциали барча ўзгаришларнинг базасидир.

Молиявий стратегия (финансовая стратегия, financial strategy) деб қорхонани молиявий ресурслар билан таъминлаш учун тузилган асосий режанинг тарзига айтилади.

Асосий молия стратегияси (Финансовая стратегия, Financial strategy) деб, қорхонани фаолиятини аниқловчи бюджетни ҳамма даражасида бўладиган ўзаро муносабатларига, қорхонани даромадларини ташкил этиб уни сарфлашга, эҳтиёжлик миқдорини ва бир йилда молиялаштириш манбаларига айтилади.

Оператив молия стратегияни (Операционная и финансовая стратегия, The operational and financial strategy), асосий молиявий стратегиядан фарқи, у ўз ичига ялпи даромадларни ва маблағларни кўпайишини (иш ҳақи, сотилган маҳсулот учун сотиб олувчилар билан ҳисоб-китоб қилиш, кредит операцияларидан тушумлар) ва ҳамма ялпи харажатларини (таъминловчилар билан ҳисоб-китоб, иш ҳақи, ҳамма даражадаги бюджетлар ва банклар билан мажбуриятларини узмоқ) олади.

Молиявий стратегия (финансовая стратегия, financial strategy) – ижтимоий ва иқтисодий стратегияни белгилаб берган узоқ истиқболга мулжалланган ва йирик масштабдаги вазифаларни бажаришга қаратилган бўлиб, у молия ривожланишининг асосий концепцияларини ишлаб чиқиш, молиявий муносабатларни ташкил этиш тамойилларини белгилашни кўзда тутди.

Молиявий тактика (финансовая тактика, financial tactic) – стратегия белгилаб берган вазифаларни жамият ривожланишининг конкрет босқичида молиявий муносабатларни ташкил этиш усуллари орқали амалга оширади.

Молия механизми (финансовый механизм, the financial mechanism)– тақсимот ва қайта тақсимот муносабатларининг кенг тизимини амалга ошириш, даромад ва жамғармаларни ташкил қилиш, марказлашган ва марказлашмаган пул фондларини тузишни таъминловчи шакл ва усуллар

йиғиндисидан иборатдир

Истиқболни аниқлаш (Прогнозирование, Forecasting)– молиявий механизмнинг асосий қисми бўлиб, у молиявий режалар ва балансларни ҳамда молиявий кўрсаткичлар, норма ва нормативлар тизимини ўз ичига олади.

Молиявий дастаклар ва рағбатлантириш воситалари (Финансовые средства для поощрения и поддержки, The financial means to encourage and support) – уларга фойдани тақсимлаш усуллари, турли фондларга тўловлар, ажратмалар, қўлланиладиган имтиёзлар, санкциялар, жарималар, солиқлар, субсидия, субвенция ва санациялар киради.

Молияни бошқариш (управление финансами, finance management)– субъектларнинг молиявий муносабатларни амалга ошириш, пул оқими – фондларини уюштириш, тақсимлаш ва самарали ишлатишга оид фаолиятни билдиради.

5.АДАБИЁТЛАР РЎЙҲАТИ

1. Ваҳобов А., Маликов Т. Молия: дарслик. – Т.: Ношир, 2011. – 712 б.
2. Финансы: учебник для бакалавров / Под ред. М. В. Романовского, О. В. Врублевской. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2012. – 590 с.
3. Маликов Т., Тилабов Н. Молия: тест (савол-жавоблар). –Т.: Академнаср, 2013. – 448 б.
4. Ваҳобов А., Қосимова Г.А. Давлат молиясини бошқариш. – Т.: Иқтисод-молия, 2008 й.
5. Ваҳобов А, Маликов Т. “Молия: умумназарий масалалар” ўқув қўлланма Тошкент, “IQTISOD-MOLIYA”, 2008 й., 316 б.
6. Ваҳобов Д., Ражабов Ш. “Молия” ўқув қўлланма Тошкент, “IQTISOD-MOLIYA”, 2009 й., 200 б.
7. Маликов Т.С. Хўжалик юритувчи субъектлар молияси, ўқув қўлланма, Т.:2010 й..
8. Маликов Т.С., Ваҳобов Д. Молия: чизмаларда. Ўқув қўлланма, Т.: “Иқтисод-молия”, 2010й .
9. Маликов Т., Жалилов П. Бюджет-солиқ сиёсати, ўқув қўлланма, Т.: 2011 й.
10. Маликов Т., Хайдаров Н., “Давлат бюджети” ўқув қўлланма, Тошкент: “IQTISOD-MOLIYA”, 2007 й., 84 б.
11. Маликов Т., Хайдаров Н., “Бюджет даромадлари ва харажатлари” ўқув қўлланма, Тошкент: “IQTISOD-MOLIYA”, 2007 й., 245 б.
12. Маликов Т., Хайдаров Н., “Бюджет: тизими, тузилмаси, жараёни” ўқув қўлланма, Тошкент “IQTISOD-MOLIYA”, 2008 й., 84 б.
13. Маликов Т. Хайдаров Н. “Молия: умумдавлат молияси” ўқув қўлланма Тошкент, “IQTISOD-MOLIYA”, 2009 й., 556 б.

6. ТАҚДИМОТ МАТУРИАЛЛАРИ